

РУСИН

**ПгДр. Кіріл ШЕВЧЕНКО,
др. н.: Народностне
двиганя Русинів-Лемків
і політика Чехословакії в
роках 1918 – 1921 (2.)**
1. – 3. стор.

Др. Юрій ФІРЦАК:
**Заслужна робота
на полі розвитку
культури Русинів
Румунії**
17. – 19. стор.

**Русинський
вопрос – проблем
малого народа**
19. – 24. стор.

**Писателька
і публіцистка
ПгДр. МАРІЯ
МАЛЬЦОВСКА**
(5. 5. 1951 – 25. 9. 2010)
3. – 4. стор. Фотка: А. З.

Мгґр. Гавриіл БЕСКИД:
**Памятці губернатора
Підкарпатської Руси
Др. Антонія Бескида
(1855 – 1933)**
13. – 15. стор.

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XX, č. 5 / 2010

КУЛЬТУРНО-ХРИСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС

• Панахиду за Марієв Мальцовсков на дворі перед ей роднов хыжов у Руськім Потоці 28. 9. 2010 одпраляли: (в центрі зліва) домашній парох о. А. Семанцё і бывший отець духовный той парохії І. Кереканіч із Снины. На фотці тыж: муж М. Мальцовской – Владимир (другый справа) і дівка Наталка (перша зліва). Фотка: А. З.

• Тоты істы отцёве духовны за участи вшыткых участников погробу М. Мальцовской помолилися над ей гробом, котрый потім запечатали. Фотка: А. З.

ПгДр. Кіріл ШЕВЧЕНКО, доктор історичних наук, Прага

Народностне двиганя Русинів-Лемків і політика Чехословачії в роках 1918 – 1921 (2.)

Народне двиганя Русинів-Лемків ся розвивало в комплікованих умовах формованя польской державы, котра вела неперестанны войны із своїма сусідами на выході з цілём установити якнайвыгодніше про себе граніцу державы. Войновы намаганя Варшавы были підтримованы польсков діпламаціов на міровій конференції у Паріжі. Активіты представителів польских воджатаїв часто были причінов тяжкостей при договорах лідерів великих держав, котры ся зышли в Паріжі. Войновий справодайця америцькой делегації на міровій конференції Т. Блісс, котрый в своїй справі з міровою конференції хотів описати і властны почутя з атмосфери на конференції з реакцій представителів новых держав, котры vznikли в Европі по першій світовій війні, писав, же „*тоты, в минулости незнамы народы, лем што выплавають на поверьх, мають амбіцію приссати ся до горла єден другому. Они суть подобны комарам – і тоты таксамо уїдливы од моменту свого зроду*“.¹

Намаганя споїти ся з Росієв, котре довгий час демонштровали лемківскы політици, вказало ся ілузіов. Обчаньска война в Росії, войновы успіхы Польщі на Выході, орьєнтація лідрів угорьских Русинів на Чехословакію і сітуація на міровій конференції іншпировали лідрів лемківского руху переоцінити внутрополітичны пріоріты. Уже на кінцю децембра 1918 представителі Лемків ся выбрали до Прагы з цілём просондовати можность Лемковины быти сучастёв Чехословакії. На кінцю децембра 1918 челны представителі Лемківской републікы надвязали контакты з Руськов народнов радой у Пряшові. На сполочнім засіданю представителі пряшівской Руськой народной рады і флориньской Русь-

кой народной рады Лемковины 21. децембра 1918 в Кошіцях прияли рішіня о споїну тых рад в єдину Карпаторуську народну Раду з центром у Пряшові.

12. марца 1919 лідер пряшівской рады А. Бескид ведно з представителём Лемків Д. Собином послали чехословацькій владі меморандум, в котрім ся конштатовала „*грозьба про саму екзістенцію руського народа Лемковины в умовах польских звірств*“ і декларовала ся просьба припоїти „*северо-карпатську часть руськой родины*“ ведно з угорьскыма Русинами жыючіма на южных схылах Карпат к Чехословакії. Подля авторів меморандуму, єствованя в рамках ЧСР бы Лемкам ґарантовало „*слободу і автономну незалежность*“.² Меморандумы аналогічного обягу были посланы 20. апріля 1919 Паріжській міровій конференції і 1. мая 1919 америцькому президентови Вілсонови. В меморандумі, котре послала Вілсонови пряшівска народна рада, была высловлена просьба „*не розбивати карпатских Русинів на части*“³ і не давати северну – лемківску часть Карпатської Руси під польску владу, де ся „*сітуація Русинів лем згіршить*“.⁴

На стрічах з президентом ЧСР Масаріком і премєром Крамаржом на ярь року 1919 А. Бескид і другы русиньскы політици ся намагали їх пересвідчити о потребі припоїня к ЧСР нелем области угорьских Русинів на юг од Карпат, але і галічской Лемковины. У своїх намаганях добити ся припоїня Лемковины к ЧСР Бескид ся сполігав на русофільске настроїня Крамаржа. Интересно, же на ярь року 1919 прихыленцём ідеї припоїня Лемків к ЧСР був і будучій лідер українофілів Підкарпатської Руси А. Волошин, котрый стояв у тім часі

Обсяг

• ПгДр. Кіріл ШЕВЧЕНКО, др. н.: *Народностне двиганя Русинів-Лемків і політика Чехословакії в роках 1918 – 1921 (2.)*
1. – 3. стор.

• Марія ПОЛЧОВА: *Писмо до неба про Машку Мальцовску*
3. – 4. стор.

• Марія ПОЛЧОВА: *Машці*
4. стор.

• Миколай КОНЕВАЛ: *Над гробом Марії Мальцовской*
4. стор.

• Славомір ГИРЯК: *Слава Ісусу Хрісту!*
4. стор.

• Квета ГАЛАСОВА: *Вєдно з вами...*
4. стор.

• Доц. ПгДр. Петер КАША, к. н.: *Кідь ся віталіта стрітить з лїнивостєв...*
5. – 6. стор.

• Інж. Іван ФРІЦЬКЫЙ: *По менше знамых пішниках за Др. Николаєм Бескидом (3.)*
7. – 9. стор.

• *Контроля резолюції по 5. засіданю СРР 21. 8. 2010 в Старых Янковцях (Хорватія)*
9. – 13. стор.

• Мґр. Гавриіл БЕСКИД: *Памятці Губернатора Підкарпатської Руси Др. Антонія Бескида (1855 – 1933)*
13. – 15. стор.

• Мґр. Гавриіл БЕСКИД: *Умер поет, історік літературы, прозаїк і публіциста*
15. – 16. стор.

• Іван МАНАЙЛО: *Што нас, мадярьских русинув, чекать в Евроунії?*
16. – 17. стор.

Др. Юрій ФІРЦАК: *Заслужна робота на полі розвитку културы Русинів Румунії*
17. – 19. стор.

• *Русиньскый вопрос – проблем малого народа*
19. – 24. стор.

на русофільських позиціях. У своїй телеграмі президентови Масарікови 27. апріля 1919 Волошин як председа Руського клубу в Ужгороді аргументовав президентови ЧСР, же громада Руського клубу ся высловила за „*единство цілої Карпатської Руси*“ враховано „*страдаючих в польскім ярмі*“⁵ Лемків. „*З предложеним розділінєм не будеме николи согласны; лем ведно з Лемками ся можеме слободно розвивати в рамках нашої републіки*“,⁶ писав у телеграмі Масарікови Волошин. Но окрема урядного сочутя з боку Масаріка і Крамаржа веще ся русиньскы лідры нічого од чехословацької влади не дочекали. Подля погляду Б. Горбала, проблем Лемковины був про Чехів лем єдним з настроїв тискання на Варшаву в чехословацько-польських спорах о Тешін, Ораву і Спіш.⁷

Планы територіального споїня Лемків і угорьскых Русинів і їх сполочного вступу до першої ЧСР наконець не были реалізовані. Проти того выступила як влада ЧСР, котра сі не желала виострєвати і без того уж напятае одношіня з Польщов, так і скликана до Ужгороду 8. мая 1919 Централна Руська народна рада. Одбиваючі погляды офіційної Праги, соціал-демократичний політік і публіциста Я. Нечас писав в році 1919, же „*при вшыткім нашім сочувству з Лемками, котры суть захаблены на волю польской влады, мы мусиме выходити з реалій. Лем політична дітина може в даній ситуації строїти планы на одорваня Лемковины од Западної Галичі і єй присоединїня к ЧСР. Спор навколо Тешіна, Оравы і Спіша вказав нам силу і вплив Поляків на міровій конференції*...“⁸

Пересвідченим противником зєдночїня з галіцкыма Лемками був і лідер америчькых Угросинів, будучій першый губернатор Підкарпатської Руси Г. Жаткович, який не розумів русофільске пересвідчїня політичних лідрів Лемковины. Часть североамеричькых русиньскых діятелів і дакотры воджатаї центральної рады в Ужгороді критіковали лідра словенських Русинів, русофіла А. Бескида за єго напологання споїти ся з Лемками, міджі котрыма ся іщі тримала ідея

припоїня к „*єдиній нерозділній Росії*“, што спохыбнєвало прочехословацьку орьєнтацію угорьскых Русинів.⁹

Активну кампань проти Лемків і проти Бескида, котрый їх підтримовав, а тыж проти плану споїня карпатських Русинів з Росієв вів у році 1919 популярный міджі карпаторусиньсков діаспоров США „Американский Русский Вестник“, оргґан „Соединения грекокатолических русских братств в Америке“. Обстоючі прочехословацьку позицію, „Американский Русский Вестник“ з одсуджінєм писав 31. октобра 1919, же „*доктор Бескид и галицкие лемки оказались врагами Чехословацко-Русской Республики. Их намерением есть оторвать Русинию из Чехословацко-Русской Федерации и присоединить ее к России*...“¹⁰ Но барз скоро ся виявила політика ЧСР к Русинам, і „Американский Русский Вестник“ в своїм росчарованю зачав критіковати Прагу за підтримованя українофілів і за недотриманя обіцяня дати шыроку автономію Підкарпатській Руси.

Русиньска громада Словакії зась критіковала чехословацьку владу за то, же не была согласна з припоїнєм території Лемків к ЧСР, высвітлюючі своє рішіня побоєванєм Чехів і Словаків з того, што бы настало в припадї споїня Русинів-Лемків з угорьскыма Русинами: „*Лемки... самые твердые русские люди и поэтому всякие мадяроны ненавидят лемков... На Парижской конференции требовали лемки объединения, но паны их высмеяли. Паны не хотели, чтобы мы были в одном доме и галицкую часть оставили полякам. Не хотели принять галицких лемков и словаки, ибо боялись, что если нас будет больше, то мы не позволим над собой издеваться*“, писали у новембрї 1921 пряшівскы новинкы *Русь*.¹¹

Интересным є факт, же при рішаню вопросу офіційної назвы области на юг од Карпатського хребта, яка ся стала частєв ЧСР, чехословацькы політики собі выбрали термін „*Підкарпатська Русь*“ перед старшым і шыроко вживаьным терміном „*Прикарпатська Русь*“. Высвітлили тот факт тым, же термін „*Прикарпатська*“ хосновали

лемківскы політичны діятелі. Таку служобных записях односно організації адміністрації Підкарпатя восени року 1919 міністер внутрішніх діл ЧСР А. Швегла підкреслив, же намісто слова „*Прикарпатська*“ треба хосновати слово „*Підкарпатська*“, зато же Лемкы в Галічі ся называють „*Прикарпатскими русскими*“.¹² Дана термінологічна зміна таким способом была на то, жебы підкреслила розділ міджі підкарпатськыма Русинами, котры жыють в рамках ЧСР, і Русинами-Лемками, котры суть частєв Польщі.

Позад невыдареної пробы припоїти ся к ЧСР, лідры Лемківської републіки ся знову зачали обзерати по можностях припоїня к Росії, но в условіях обчаньської войны дана ініціатива была безнадійна. 12. марца 1920 у Флоринці ся одбыв другый конгрес Лемків, на котрім было участных 600 делегатів. Конгрес зложыв владу републіки („*Русский Уряд*“), проголосив Я. Качмарчіка за президента і нарядив владї републіки обновити контакты з ЧСР, жебы настолити вопрос о припоїню к ЧСР.

Але польска влада, котрой односины з ЧСР были нарушены од часів порганічных спорів у Слезьску, вирішыла скінчіти естования лемківської самосправы, котрой прочехословацьку орьєнтацію Варшава принимала іщі гірше, як проросійську. Чехофільскы налады міджі Лемками Варшава трактовала як непряму грозьбу про територіальну цілість Польщі.¹³ По скоро двойрічній естования републіки Лемків у Флоринці єй територія на кінцю марца 1920-го року была забрата польскыма войсками, а чельных представителів Я. Качмарчіка, Д. Хыляка і Н. Громосяка заарештовали.¹⁴ Наконечь вшыткых тых – Качмарчіка, Хыляка і Громосяка ослободили, бо суд сконштатовав, же они діяли „*выповнюючі волю народа*“.

Окрем Лемківської републіки у Флоринці, котра мала ясный русофільський характер, 4. новембра 1918 у виходній часті Лемковины в Долнім Выслоку была выголошена Лемківска републіка в Команчі, чельны представителі котрой ся притримовали проукраїнської орьєнтації і

виявили намір споїти ся зо сусіднів Западоукраїнсков народнов республік (ЗУНР), котра vznikла 1. новембра 1918-го року в Львові. Кідь бы сьме порівнювали, то республіка у Флоринці была створена споїнем представителів 130 лемківських сел, а республіка в Команчі зъєдиняла лем 35 лемківських сел выходной Лемковины, котры были під міцным впливом Выходной Галічі. Непозераючи на тот факт, же республіку в Команчі творило лем мале число сел, были в ній сформованы поліцейны єднотки, котры творило од 800 до 1 000 поліцейців. Польска влада, котру знепокоєвала проукраїнська орьєнтація челных представителів республіки в Команчі, нависше в условиях войнового неприязельства із ЗУНР, такой в середині новембра 1918 послала ту войска, котры зліквідовали дану владу такой в януарі 1919. В ході акції было забитых дакілько лемківських активістів.¹⁵

Таким способом народно-штатны намагання Русинів-Лемків, од самого зачатку намірены на споїня вшыткых Карпатських Русинів і на їх наслідне споїня з Росієв, не были

реалізованы з причіны комплікованых міжнародных условий і обчаньской войны в Росії. Можность стати ся частєв ЧСР ведно з угорьскыма Русинами, ку чому смеровали політичны лідры Лемків по тім, як ся пересвідчили о бесперспективности орьєнтації на Росію, тыж ся вказала як нереална. І так був реалізований найменше желаний про політичных лідрів Лемків сценарь – быти частєв Польщі, хоць тій можности ся хотіли будьяким способом выгнути. Наслідный жывот Лемків як жытелів Польщі був позначений дискриміначнов політиков польской влады в одношію к своїм выходославянським жытелям – Лемкам, як і ростом українського впливу із сусідней Выходной Галічі, котрый ся стрічав з негативными поглядами лемківской інтелігенції. Слаба надія Русинів-Лемків на то, же в польскім славянскім світі їм буде ліпше, як в Австро-Угорьску, ся не выповнила. „Лемки ошиблись в своих надеждах...”¹⁶ конштатовав И. Ф. Лемкин, бісідуючі о перебуваню Русинів-Лемків в рамках міджівойнової Польщі.

Позначкы

- 1 MACMILLANOVÁ, M.: *Mírotvorci. Pařížská konference 1919*. Praha: Academia, 2004, с. 74.
- 2 HORBAL, B.: *Sprawa łemkowska na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r.*, с. 149.
- 3 Ibidem, с. 150.
- 4 Ibidem.
- 5 AÚTGM, fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1919, krabica 400.
- 6 Ibidem.
- 7 HORBAL, B.: цїт. поб., с. 152.
- 8 NEČAS, J.: *Uherská Rus a česká žurnalistika*. V Užhorodě, 1919, с. 15.
- 9 *Американский Русский Вестник*, Гомстед, ПА, 19. децембра, ч. 1.
- 10 *Американский Русский Вестник*. Гомстед, ПА, 31. октобра 1919, ч. 44.
- 11 *Русь*. 3. новембра 1921, ч. 2-3.
- 12 AÚTGM, fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1920, krabice 400. Suggested Corrections to Rusyn preliminary Administration Plan Submitted by Dr. Svehla.
- 13 MOKLAK, J.: *Republiki łemkowskie 1918 – 1919*, с. 74.
- 14 MAGOCSI, P. R.: *The Ukrainian Question Between Poland and Czechoslovakia: The Lemko Rusyn Republic (1918 – 1920) and Political Thought in Western Rus'-Ukraine*. In *Nationalities Papers*, XXI, 2, New York, 1993, с. 98-100.
- 15 *Encyklopedia of Rusyn History and Culture*. Revised and Expanded Edition. Edited by Paul Robert Magocsi and Ivan Pop. P. 291.
- 16 ЛЕМКИН, И. Ф.: *История Лемковины*. Юнкрес, Нью-Йорк, 1969, с. 154. ■

Марія ПОЛЧОВА, Пряшів

Писмо до неба про Машку Мальцовску

Машка, одышла-сь од нас зачатком восени, **25. септембра 2010**. В суботу рано на зачатку осени твого жывота, котра ті не была дожычена. Догоріла свічка, загасив ей осінній вітор, загасло про тебе осіннє сонічко і ввело тя до небеського вічного світла, так тихонько як тихонько ты жыла. Тяжко нам увірити, же тя уж не стрітимо, не побісідусе, не учусе твое красне повіданя. Велё єсь нам повіла ай у своїх книжках, но велё єсь не стигла повісти. Змогла тя недобра хворота, із котров ты статочно боєвала, не хотіла-сь признати цвалом ся ближачій кінєць. Знаю як міцно ты хотіла жыти, творити, зробити свадьбу своїм діточкам, дожыти ся внучат. Обдивляла-м твій покій, кідь сьме даколи посиділи при каві. Так красно ты знала повідати про свої любы діточки, Володька і Наталку, про мужа і помершых родичів. Не мала-сь то легке, бо сітуація была така,

яка была, часто требало глядати рішіня. Но ты з усмішком все повіла, даяк буде, Господь нам може. Твое велике сердце і чіста душа роздавала потоком покій, радость, тепло. Твої слова гріли, но убєрали сил. Жыла-сь, Машко, про других, про роботу, на себе ті не зіставало часу. Часто єсь ня позывала до Твого Руського Потока. Хотіла-сь мі указати твої милы закутины. Бучка, під котрым єсь любила посидіти, роздумовати, послухати спів потят, шум ліса, черкотаня потічка, у лісі назбєрати грибів. Но все з того зышло. Не думала-м, же то буде на послідній пути. Господь мав із тобов іншы планы. Покликав тя до неба. Нашы стары мамы повідали, же мало людей умерать в суботу, но ідуть рівно до неба. Вірю тому, же уж ті є добрі і выдтам згоры на нас позєраш з красным усмішком, як єсь то знала лем ты. Няй ті світить вічне світло. Нігда на тя не забуде.

Марія ПОЛЧОВА

Машці

У суботу рано так несподівано
Дотовкло серденько близьке, миловане.
Прошу ся і плачу: Чого, Машко,
Дотовкло серденько таке повне ласкы?
Заплакало небо над Руськым Потоком
Вітор приніс справу ід твоім родакум...
Ту ня поховайте, ту хочу лежати,
Де мої родічі, мій нянє і мати...
Пришло велє людей тя одпровадити
Бо каждый ся хотів з тобов розлучіти:
Твої милы сестры із Чех з родинами
Зробили ті погріб, красный з комашнями,
Родина Мальцовска стояла при тобі
Барз тяжко їм было, відіти тя в гробі.
Із Пряшова пришли Зозуляк, Плішкова,
Крайняк, Кузмякова, Кветка Копорова,
Пан Бескид, Полчова, Славко Гиряк,
І Марька Мачошкова,
Пані Седлачкова, Федор Віцо, пан Конечный,
Аленка Блыхова,
Із Польска Трохановский красно ті заспівав,
З Мадярьска Гаттінґер може віршы складав,
Смоляк з Братіславы портрет ті малєвав,
Сухый із Стаціна собі слызы втерав,
Зо Снины Ґірова пришла ся лучіти,
З факулты в Пряшові твої другы діти,
Дохтор Василь Янко, родак з Ковбасова
Послав красный вінець із міста Пряшова,
Штефан Смолей пришов аж з Міджілаборець
І він ті положыв на гріб красный вінець,
З дівадла послали автобус і квітки
А з Потока думам, же там были вшыткы.
А муж і діточкы не хотять вірити,
Же ты їх мусила так скоро вхабити.
Не плачте, сироткы, мати буде з вами,
З неба вас обдарить своїма радами.
Укаже дорогу – кады мате іти,
Як собі желала, так вам треба жыти...
Аж двома попове погріб одправляли
А няй мі пробачать, кого не споминам
Бо не знам їх мена, не стрічам ся з нима.

29.9.2010

Миколай КОНЕВАЛ, Камюнка

Над гробом Марії Мальцовской

Не жыла-сь даремно
жыла Ты коротко
престало писати перо
сердце Твоє дотовкло

Не жыла-сь даремно
на тім Божым світі
споминати на Тебе будуть
Твої рідны, русиньскы діти

Закерна хворота прервала
тоненьку нитку жывота
по Тобі нам остала
велика і недокінчена робота

Кілько ты хотіла зробити
на нашім русиньскім полі
но ніхто не може змінити
незнаму таємну Божу волю

Мы Русины стоїме над твоім гробом
прощаме ся, смутиме за Тобом
Твоя смерть нас до задуму веде
Ты одходиш, но мы не забудеме на Тебе!

27. 9. 2010

Слава Ісусу Хрісту!

Одышла од нас єдна з найвызначнішых особностей сучасной русиньской літературы, лауреатка Премії А. Духновіча, письменка і публіцистка – Марія Мальцовска. За Здружіння Русинів Словеньска хочу висловити глибоке сочувство найближшій родині, але і колеґам з редакції Русина і Народных новинок, де пані Марія довгы рокы робила і творила. Она в цілій своїй творчости виражала велику любов к своему русиньскому народу, єго културі і традиціям, к родному краю коло Руського Потока. Її творы зістануть у золотім фондї русиньской літературы у світовім розмірі. Вічная єй память!

Інж. арх. Славомір ГИРЯК,
підпреседа Здружіння Русинів Словакії

Вєдно з вами...

... ніґда не забудеме на Машу Мальцовску, котра навсе одышла од нас. Так собі думам у своїм смутку, же по родині вы, єй найближшы сполупрацовници, собі найвєце усвідомлюєте, же Маша уж ніґда за свій робочій стіл не сяде. Же по ній зістало порожнє місце нелем фізічно, але ай духовно. Зато вам хочу висловити сочувствіє зо смутнов подіїв, котра засягла до жывота вашого робочого колектієу.

Одпочівай в покою в родній землі, Машко...

Квета ГАЛАСОВА, поетка і публіцистка

Доц. ПгДр. Петер КАША, к. н., Пряшів

Кідь ся віталіта стрітить з лїнивостёв...

(Рецензія)

Божена Сланчікова-Тімрава – Ондрей Шулай: *Тяпаковці*. Велика сцена ТАД у Пряшові, 1. премєра 1. октобра 2010. Переклад: Штефан Сухый, режія: Матуш Ольга, драматург: Марек Турошік, сцена: Штефан Гудак, музика: Павол Янічек, костімы: Катаріна Ольгова, асистент режії: Любомір Миндош.

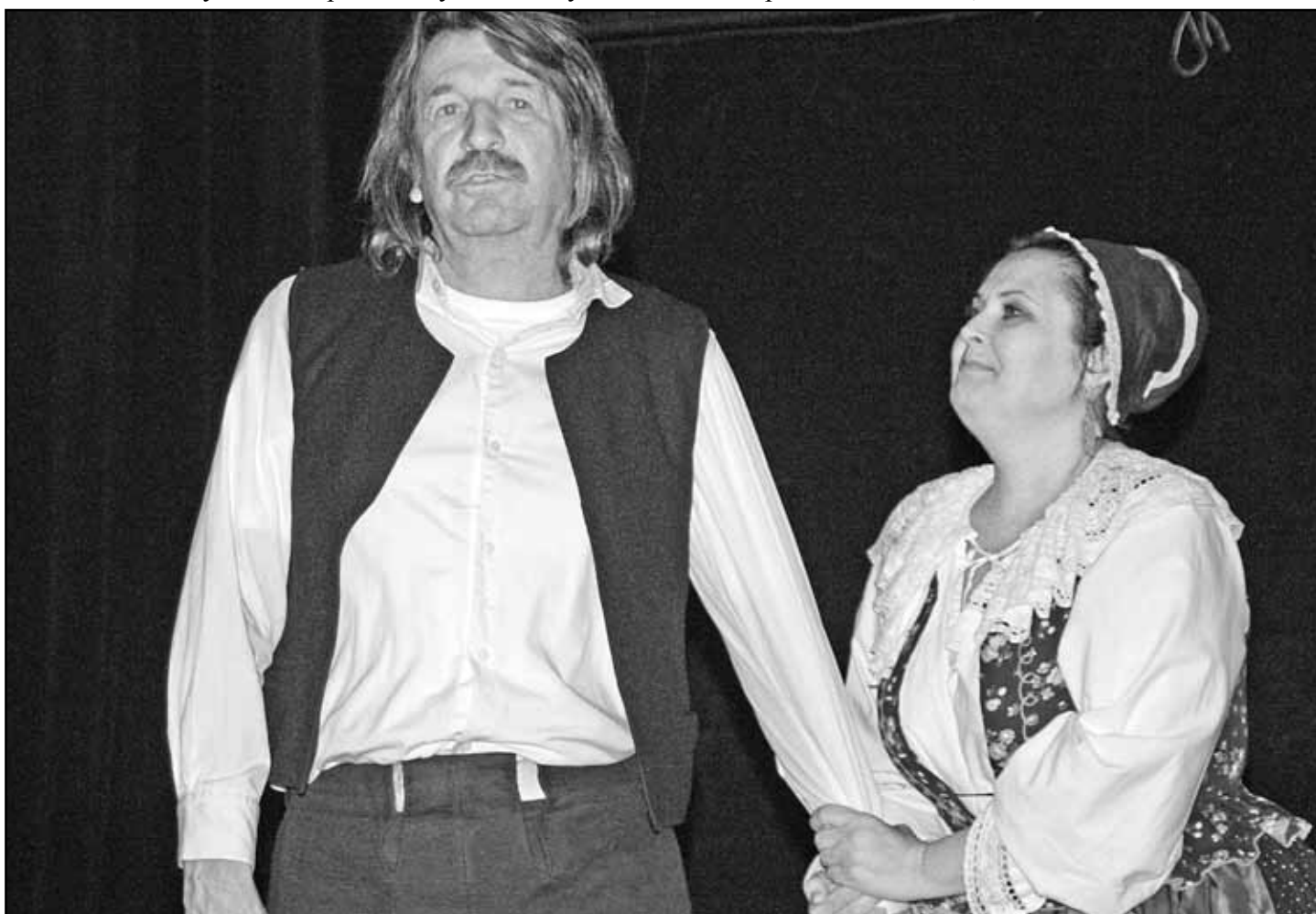
Грають: Людміла Лукачікова, Василь Русиняк, Владиміра Брегова, Евген Либезнюк, Светлана Шковранова, Осиф Ткач і други.

Новела словенської авторки Божени Сланчіковой-Тімравы vznikла іщі в році 1914, але „тяпаковчіна“, подобно як „коцурковчіна“ мають в наших посткомуністичных краях іщі все зелену. Пасівіта, недвижность і неконечне вычекованя на чужду поміч суть як в словенській, так і в русинській менталіті глубоко закорінені.

Ай зато ся словенскы Тяпаковці чули на русинській сцені ТАД у Пряшові як дома. Наконець, людська летаргія, помалость і лїнивость не знають ани часовы, ани етнічны барьєры.

Драматизация, котру приправив знамый театралный і фільмовый сценаріста Ондрей Шулай, была уведжена у векшыні театрів і в

телевізії. Інсценація респектує основну дієву лінію, як і ключовы драматичны сітуації. Є то смутно-смішний образ задубеной і нездраво конзервативной фамелії, котру творить доведна 16 людей. Тота шырокоросконарена челядь жыє в єдній старій хыжчині не зато, жебы были аж такы художны, але зато, бо так жыли їх дідове...

• Протагоністы gry *Тяпаковці* – В. Русиняк (Палё) і Л. Лукачікова (Іля-Кралёвна).

Фотка: Л. Чікі

О новій хыжі, як і потребі дашто у своїм животі зліпшыти часом і говорять, але пустити ся до діла, то ся їм барз не хоче. Тімрава в мінімалізованій подобі – на животі єдної родини вказує, же валальскый традиціоналізм у своїй крайній подобі може быти комічний і ретардуючий. Дія новели ся розвивать через опозицію, де на єднім боці ся находить старосвітська тяпаківска фамелія, а на другім боці є їх динамічна невіста Іля (Людміла Лукачікова), котру з давков іронії называють „кралёвна“. Праві ей міцна женська інідіваліта приность до родини „новый вітор“, нову якость в порівнянню з колективом, котрый, што до множества міцный, бо є численний, но їх сила не є велика, бо суть пасивны. В заключній части тота нова якость предсі переважить і Іля по довгих періпетіях пересвідчить свого мужа Паля (В. Русиняк), абы ся піддав новому способу живота.

Режисер Матуш Ольга є єдным з мала словенських умелців, котры довгодобо і концепчно робить над уводжованєм словенської класікы, главно тематікы села на сцені театру. Припоминаме, же і в минулости з колективом ТАД приправив дакілько интересных інсценаций (Непробуженый, Принцовы галушкы...), котры позітивно оцінила як критіка, так і позератель. На тоту успішну традицію надвзяв і в Тяпаківцях. Сценографія, костюмы, музика і герецькы проявы суть мінімалізованы і назначують, же і в зданливо простім выразі може быти зображена краса, мудрость, фігель і несподіваня. Ціла інсценация ся одогравать в запертім, скоро порожнім просторі. Нечінна, дрімача, часом порожнє мудруюча родина є переважно счуплена на єдній копі – коло бзучачого уля усиловных і

неспокійных пчол, котрый їх, парадоксно, не мотивує к активіті, але успає. Вступна сцена є статічна, но заєдно дость проникава і сугестивна. Она ся з мінімалныма обмінами як основна лінія тягать цілым песов. Не помагають ани зеркала, розвішаны по цілім тяпаківскім обыстю, ани проникає світло, котре ся часом вкаже крізь одхылены задні двері. В обыстю є тух і душнo, але „цуг“ ся снажить робити лем Іля-кралёвна. Тота постава, котра грає якбы соло (лем сама про себе і про позерателя), без векшой одозвы одрікають освітарьскы монологы і є все в акції, все дашто пробує і глядять, зіставать непохоплена, ей активіты якбы выходили нанівіч. Їй характер, котрый ся погыбує в мантинелах міджі гордостёв, пыхов і наївным ідеалізмом, прісно заграла протагоністка Ілі – Людміла Лукачікова, котра брілантно выстигла як комічну, так і іронічну ровину тексту. Їй манжела, найстаршого з сородинців і тіпічного Тяпака Паля, з неповторным комедіальным шармом заграл Василь Русиняк. І в гранічных сітуаціях з нёго выжарёвал покій, ніч го не вывело з міры. Часом мудровав, наголос роздумовав, як то звыкнуть хлопи робити, но выслідкы свого роздумованя малоколи завершыв чімсь конкретным, што бы ёму і ёго родині зліпшыло живот. Активний був мало, тримав ся скорше швейковського гесла: „То chce klid!“ Остатні членове родинного колективу не были нігда проти нёго, докінця як голова шыроко росконаруеной фамелії мав у них респект і почливість.

Одвернутым протиполом еманціпованого сумління „білой кралёвны“ є в грі комплекс і затерпнутость далшой поставы, котру представлять – Анька-змія. Она

утримує стары порядкы. Про свою тілесну ваду є і на сцені высунута на периферію – мать свій стілчік цалком скрая, не „дримать“ ведно з фамеліов коло пчолячого уля. Анька не є лїнива – все має в руках якусь роботу. Переважно вышывать, но зо своєю роботы не має потіху, росшырює навколо себе скорше негатівну енергію, ей склюбачена фігура евокує клубя нервів. Аньчин комплікованый характер, в котрім ся скривать утаёвана ніжность і навонок презентована крутость, здатно заграла Владиміра Брегова, котра ся стотожнила з поставов з чутливым псіхологічным порозумінєм ей характеру. Оживлїнєм цілой пёсы были курты выступы Евгена Либезнюка, котрый як „гость“ приходячий зо світа позітївізму, ведно зо своєв молодіцёв (Ярославов Сисаковов-Саболовов) вношають до тяпаківського обыстя, повного темна, віталіту, позітївізм, але і еротічну іскру, а тыж надію, котра ся на кінцю гры часточно і наповнить. Негатівным знаком пёсы были дакотры мотивы, котры ся механічно повторёвали, што было нудне. Навыше, они часом і умело натягивали пёсу, котра бы ся была заобышла і без павзы. Тота якбы розбила динамічность цілой пёсы і компактность добрі продуманого сценічного корпусу.

Што є але важне, в русиньскім перекладі Штефана Сухого ся не стратив Тімравин богатый і многоверьстовый словенський язык. Наopak, через русиньський язык ся іші выразніше підпорив єден з ключовых мотивів Тяпаківців – глядана гармонії міджі традиційним і модерным. А то є проблем, котрый актуально рішать і Русины на Словакії.

■

Инж. Іван ФРІЦЬКИЙ, Кошіці

По менше знамых пішниках за Др. Николаєм Бескидом (3.)

(Репортаж)

В НАРОДНЫХ НОВИНКАХ ч. 33 – 34/2009 і ч. 41 – 42/2009 были опублікованы статті о незвычайных экскурзіях группы ентузіастів під назвов **По менше знамых пішниках за Др. Николаєм Бескидом**. У суботу, **9. октобра 2010** на челі з председом Общества А. Духновіча в Пряшові **Мґр. Гавериілом Бескидом** далиша група ентузіастів пришла з ідеєв навщівити памятне місто на цінтерю в селі Чертіжне, в котрім ся народили або ту діяли і на містнім цінтерю суть похованы визначны русиньскы діятелі. В групі, окрем Мґр. Г. Бескида, были і тоты участници: **ПәДр. О. Глосікова. др. н.**, директорка СНМ – МРК в Пряшові, **ЮДр. Петро Крайняк** і **Мґр. Петро Крайняк** із МО РОС в Пряшові і **Инж. Іван Фріцький** із МО РОС в Кошіцах – автор статті.

Іщі на зачатку перед наступленов дорогов із Гуменного до Чертіжного мы сі усвідомили, же кідь перекрочіме гра-ніцю Міджілабірського окресу будеме проходити через русиньскы села, або близко них, в котрых все мож най-ти дашто інтересне про наш русиньскый народ. Были то напр. села: **Збудьска Біла, Радвань над Лабірцём, Чабины, Красный Брід, Міджілабірці, Габура** і послідне село нашої „екскурзії“ – **Чертіжне**.

Перше село нас вітало двойязычнов табличков „**Zbudská Bela – Збудьска Біла**“. Тота табличка нам припоминала, же приходиме до русиньского села, в котрім жытелі міджі собов іщі „бісідують“ і в церквах – греко-католицькій і православній співають по церковно-славянськы „Господи, помилуй“. Село невеличке, коло 140 жытелів, шувні управене – наісто і заслугов старостки села Валерії Гонцовой. Колись в селі жыло веце людей, но днешня доба выганяє людей із сел за роботов до міст, або і далше за граніцю нашої країны. На Сільскім уряді нас старостка поінформовала о визначных Русинах, котры ся в Збудискій Білій народили або ту довго діяли. К родакам села принадлежать люде з призви́сками: Бунганіч, Сотак, Сердула, Кимак, Макара, Бицко, Зелінка і много іншых. В селі доднесь люде в добрім споминають на учітелів-манжелів Невицькых і барз облюбленого учітеля Алексія Сухого, котрый був знамый як великий музикант і дірігент хору лабірських учітелів аж до року 1950. Найвекшым несподіванєм про нас было велике табло фотографій наших русиньскых представителів од 30. років ХХ. ст. аж по 50. рокы, по войні. На таблі мы спознали: Ройковіча, Кізака, Карамана, братів Бунганічовых, Капішовского, Сушка, Мациньского, Карабелеша, Ладжи́ньского, Цімбору, Костюка, Любимова і много іншых знамых нам людей, днесь майже забытых. Не меншым несподіванєм про нас были і памятны містности присвячены Алексієви Сухому і Ірині Невицькій, котра ся ту народила, но в селі жыла недовго. Пересвідчили сьме ся,

же Біляне сі своїх родаків і визначных Русинів важать і тримають в почитовости.

У **Радвани над Лабірцём** нас інтересовала Основна школа з матерьсков школов, котра од минулого року несе у своїй назві мено Михала Сопіры – великого Русина, першого директора, котрый в повоиновых тяжкых часах привів в 1958 році школярів із старых будинків до новой прекрасной школы. Днесь є школа інтересна не лем тым, же мать класу выбавлену компютерами, но і тым, же в тій школі ся школярі учать русиньскый язык. Учитель русиньского языка Мґр. Марек Гаї ся пышыть знаннями і талантом своїх школярів, бо їх малы літературны творы можеме читати і на сторінках нашої русиньской пресы – в Народных новинках. О історії школы і ей успіхах сьме ся дізнали в памятній містности присвяченій Михалови Сопірови.

В селі **Чабины** сьме ся стрітили з директорков першой русиньской школы – ОШ А. Кралицького з навчалным языком русиньскым – **ПәедДр. Марієв Ясиковов**. Як вшыткы зачаткы, так і в них условія в новій школі суть барз тяжкы, бо рішіння дакотрых конкретных проблемів ся волочуть барз довго. Потішыє нас але ей оптимістичный погляд на далшу перспективу школы. У селі в прекраснім

• **Перед ОШ Михала Сопіры (під ёго памятнов таблов) у Радвани над Лабірцём: (зліва) Г. Бескид, О. Глосікова, І. Фріцький, П. Крайняк, ст. і П. Крайняк, мол.**

• При памятнику русиньскому будителю А. Кралицькому (1834 – 1894) ся поклонили: (зліва) П. Крайняк, ст., О. Глосікова, І. Фріцький і Г. Бескид.

Фотка: П. Крайняк, мол.

парчіку Чабинчане поставили своему родакови – русиньскому будителю Анатолю Кралицькому (1834 – 1894) достойный памятник, ку котрому сьме ся пришли поклонити.

Тішыли сьме ся на стрічу з монахами Чіну Святого Василя Великого в Краснобрідьскім монастирю.

• Перед монастирём в Краснім Броді: (зліва) Г. Бескид, П. Крайняк, ст., О. Глосікова, о. М. Грешко, о. П. П. Галько і І. Фріцький.

Фотка: П. Крайняк, мол.

Привітав нас бывший вікарій про Русинів грекокатолицької церкви Павел Галько, котрый в домашнім робочім вболочіню робив по монастирю порядки, бо в суботу по обіді і в неділю ту мало быти одпустне свято Покровы Пречістой Дівы Марії. Просторы монастиря сьуть управлены так, абы благодарно впливали на емоції чоловіка і досправды было нам ту барз добрі і чули сьме велику полеготу не лем на серці, но і на душі. За столом при добрім кавео і маковяниках было о чім говорити не лем на темы церковного характеру, но і на темы світськы і народны, як напр. і о тім, же на святых літургіях при проповідях (по русиньскы) припоминають нашым вірникам, абы при списованю людей в році 2011 не забыли на то, хто сьме, же сьме Русины і наш метериньскый язык є русиньскый. Была спомянута і видавательська робота василіанів – місячник БЛАГОВІСТНИК, котрый зачав виходити іщі в році 1946 а в монастирю го выдають по русиньскы, але є писаний латиников а дакотры статі – по словеньскы. Была обговорена і сполупраца монастиря з Музеєм русиньской културы в Пряшові. На кінці навіцыв перед монастирём сьме ся на памятку ведно сфотографовали.

В Міджілабірцях при сонечній хвілі сьме православный храм св. Духа віділи в повній ёго красоті. Не вшыткы люде знають, же храм по скінчіню войны в році 1945 був збудований як памятник павшым воякам ту в Карпатах почас боїв у першій і другій світовій войні. Під храмом в атіпичнім великім будинку є розміщений Музей модерного уміня Енді Варгола. Перед музеєм все найдете стояти і авта заграничных туристів, што свідчить о тім, же о Андрієвы образы інтерес є. Туристи, котры завітають до того русиньского містечка, наісто посматрять і малый сканзен русиньского села. В нім увідять наше село таке, як зістало в памяти у нас, скорше народжених. Не хыбує ані церьков, котру собі в давных часах нашы дідове і прадідове будовали із дерева, бо того в Карпатах было достаток.

Хто підє горі селом Габур, скоро каждый сі спомяне на смутны 30. roky XX. ст. і на бунт Габурчан проти ексекуторам, котры од селян вымагали платити великы дані. Не обышла ся акція без поліції і судів. О тім свідчить памятна таблічка. Но мы віділи і дашто інтересніше – як спознавати нашу історію. Містна стара деревяна церьковця за першою Чехословацькой републікой была переміщена до міста Градец Кралоуе в Чехах. Там дондєсь стоїть і в ній ся одправляють літургії выходно-візантського обряду. Габурчане не забыли на стару церьков і зато собі постави копію той самой церькви. Стоїть близко села в прекраснім ареалі зимных шпортив. Выбране місто про старо-нову церьков буде добрі припоминати гостям шпортового ареалу – якы перлы народной културы давно в минулости знали витваряти нашы предкы.

Подля нашого плану зістало нам завітати уж лем до єдного русиньского села – Чертіжного. Оно, так як і Габур, в середині 30. років XX. ст. ся сперечило і одмітло ся повиновати штатній моци, зашто наслідова засяг поліції, суды і арешты. Но нас інтересовала історія старша – 18., 19. і зачаток 20. стороча. На чертіжнянськім цінтерю сьуть похованы такы визначны люде, котры про наш утискований русиньскый народ дали вшыткы свої силы, абы ёго захранити од повной асіміляції з векшыновым народом і двигнути го на высшій

ступінь народного самоусвідомління. Подля доступных документів на цінтерю є похованых пять визначных русиньских діятелів. На їх гробы сьме положили вінчікы квіток і запалили свічки. Были там гробы, під хрестиками котрых были мена:

АДОЛЬФ ДОБРЯНСКИЙ (1817 – 1901) – визначный карпаторуський і славянський діятель.

О. МИХАЛ БЕСКИД (1796 – 1879) – на чертіжненьській парохії служив 47 років, найдовше зо вшиткых священослужителів.

ЮЛІЙ СТАВРОВСКИЙ-ПОПРАДОВ (1850 – 1899) – в чертіжненьській парохії служив 20 років. На фару був переложений на просьбу А. Добрянського.

КОРНЕЛІЙ ДОБРЯНСКИЙ (1823 – 1908) – брат А. Добрянського, мармарошский жупан.

ВАСИЛЬ ЗОЗУЛЯК (1909 – 1994) – писатель і културно-освітний діятель, похований ведно з родічами.

З представителём Сільского уряду, Мгр. Николаєм Пачутом (выхыренным сільским кронікарём) были обговорены можности выбудовати в Чертіжнім нашым русиньским діятелям памятну комнату. Подля позитівного выслову представителя уряду того буде мож зреалізувати. Директорка СНМ – Музея русиньской културы в Пряшові О. Глосікова таку ідею підпорує і буде при будованю памятной комнаты помагати.

З ідеєю походити по менше знамых пішниках за Др. Николём Бескидом пришов председа Общества А. Духновича в Пряшові Мгр. Гавриіл Бескид іщі в році 2009 і такою в августі група ентузіастів зачала ідею реалізувати. Зачали сьме в Мадярьску, в селі **Болдоґкевараля**, де Николаїв отець був грекокатолицьким священником і ту ся Николай народив. Навщівали сьме іщі села Абауйсанто і Енч. Всього мено потомків Бескидовых ту было знаме. В октобрі 2009 група продовжовала своє путованя за Др. Николаєм Бескидом в Старолюбовянськім окресі, в селах **Сулин, Старина і Легнава**. Ту в Легнаві і на околиці веце як 110 років три генерації Бескидовых робили свою душпастырську роботу, міджі нима і Николай. При навщі-

• При гробі А. Добрянського в Чертіжнім: (зліва) П. Крайняк, ст., О. Глосікова, Г. Бескид, Н. Пачута.
Фотка: П. Крайняк, мол.

ві Чертіжного сьме „ся стрітили“ з далшым членом генерації Бескидовых, з Михалом, котрый ту був 47 років парохом і служив нашому народу.

До нашого плану сьме сі записали іщі єдну задачу: навщівати пряшівський цінтерь і запалити свічки на гробах наших визначных народных діятелів, міджі котрыма найдеме може і нам добрі знамых професорів, учітелів, колеґів і приятелів. До днешніх днів знаме коло 20 таких гробів. Задумали сьме ся і над тым, же о дакотрых визначных Русинах не знаме ани де суть похованы і коли і де умерли. Поважуєме за потребне, і є в інтересах нас самих, познати нашу історію подрбніше і правдиво, бо в днешніх неспокійных часах є звыком історію перекручувати приспособляти подля того „одкы вітор дує“. ■

Контроля резолюції по 5. засіданю Світової ради Русинів 21. 8. 2010 в Старых Янковцах (Хорватія)

Резолюція з 9. Світового конгресу Русинів у Сіґеті зістала в слідованю:

1. Ургівати одповідь на написаны писма од членських організацій Світового конгресу Русинів (СКР) до румуньских амбасад у країнах, де суть членьскы організації СКР, і жадати высвітління – чом дотеперь (од 9. СКР, 21. – 24. юна 2007 у Мараморош-Сіґеті в Румунії) не є завішена на будові Містьского уряду (бывшого суду) того міста памятна табла жертвам мараморош-сіґетських процесів у роках 1913 – 1914.

Повніня: **Дати справу на засіданю СРР в Мукачові о ургенції поданій до румуньских амбасад в США і**

Румунії і одповідь уряду в Сіґеті на умістніня таблы на будову Містьского уряду в Мараморош-Сіґеті.

Термін: 20. 11. 2010

Одповідный: **Юрій Фірцак, Джон Ріґетті і председа СРР**

Контроля повніня резолюції уложеной 27. 6. 2009 на 10. СКР є слідуюча:

2. Обернути ся до президента і председа влады України із жадостев прияти сполочну делегацію СРР і русиньской організації України (члена СРР) на обговоріня проблематікы карпатських Русинів з цілём жебы пар-

• Члени Світової ради Русинів, котры взяли участь на своїм засіданні 21. авґуста 2010 у Старых Янковцях у Хорватії: (зліва) В. Противняк (Словачія), А. Копча (Польща), Д. Папуґа (Сербія), М. Лявинець (Мадярія), А. Мошкола (Чехія) і Н. Гнатко (Хорватія).

ламент України на уровни закона вів меншынову політику в одношіню к Русинам согласно з европскыма і міджінароднымы штандартами наслідно:

1. Признати Русинів як націоналну меншыну на Україні.
2. Завести народность „Русин“ до списку народностей.
3. Дотримувати Европску харту регіональных або меншыновых языків.

Повніня: **Обновити письмо з боку СРР. Написане нове письмо загнати до президента і председы влады і жадати нову владу прияти делеґацію в часі засідання СРР в Мукачові 20. або 21. 11. 2010.**

Термін: до 31. 8. 2010

Одповідный: Микола Бобинець і председа СРР

3. В контактах із урядами Европской унії добивати ся узнання карпатських Русинів за автохтонну націоналну меншыну в кожій країні, де жыють Русины, жебы їм было ґарантоване право автохтонного народа. Дбати, жебы влады даных країн дотримовали вшыткы права декларованы Організаціов споєных народів.

Повніня: **В слідованю і доповнене. В тім контексті розвинути активіту з боку председы СРР (і каждого члена СРР), жебы ся стрітити на уряді ЕУ того-**

котрого одбору і інформувати о ключовых проблемах Русинів в Европі.

Термін: 30. 12. 2010

Одповідны: председа і членове СРР

4. Делеґаты конґресу через СРР ся обернуть до влады Польской републіки із жадостєв узнати Акцію „Вісла“ за незаконну. Пожадають направити кривды завданы польскым Лемкам внаслідку їх выселїня з Лемковины в роках 1945 – 1947.

Повніня: **Тырвать, в терміні на одповідь обновити письмо з боку СРР. Сформуловати далше письмо Андрієм Копчом президентови, владі, премьер-міністроми Польской републіки і упрямити позорность на узнання Акції „Вісла“ за незаконну, попросити о особну стрічу з президентом Польщі.**

Термін: до 31. 8. 2010

Одповідны: А. Копча, председа СРР і выконный таємник СРР

5. Сотворити централну интернетову сторінку СКР і забезпечити жебы была доповнєвана найважнішыма інформаціями зо жывота Русинів із каждой державы, котру, окрема актуальных інформацій, буде творити:

- Русинський інтернет Бізнес Центр
 - Пресінформації на інтернетовій сторінці „ruthenpress“
 - Актуальності з кампанії перед списуванням людей в 2011 і 2012 році
 - Діяльність Світового форуму русинської молодіж
- Повніня: **Дотепер несповнена задача.**

Термін: **до 20. 11. 2010**

Одповідні: **Юрій Фіртач і членове СРР**

6. СРР сформує із представителів окремих штатів СКР Комісію про економічний розвой, яка буде сполупрацювати на Русинському інтернет Бізнес Центрі і котра ся буде займати економічними вопросами (глядати меценашів, ословлявати успішних русинських бізнесменів із окремих штатів), жебы економічно посилити СКР.

Повніня: **Несповнена задача. Дотепер не были наголошени таємникови СРР і-мэйлом членове до Комісії про економічний розвой за окремы країны СКР, жебы могла быти скликана.**

Термін: **до 20. 11. 2010**

Одповідні: **членове СРР і Мирослав Сіладі**

7. Членове СРР мають активітами через свої організації започати дослідну кампань перед списуванням людей у роках 2011 – 2012 в окремих країнах, де у великій кількості жыють Русины, з цілём штотайвеце уточнити кількість Русинів. Дбати на то, жебы на „листах списування“ были уведжены колонкы – народность Русин і материнський язык – русинський. Кібы в документах на списування выше уведжене не было, треба ся обернути на владу властного штату і Раді Европы (ей комісію) з жадостів як найскоріше тот недостаток направити.

Повніня: **В слідованю, інформації даваны о активітах в окремих країнах членами СРР.**

Термін: **до 15. 11. 2010 і бесперерывно до списування в роках 2011 – 2012**

Одповідні: **членове СРР і Комісія про списування жытельства**

8. СРР попросить писмом Уряд про народностны меншыны, жебы при списуваню людей (2011 і 2012 рр.) в окремих країнах, де у великій кількості жыють Русины, были приділены русинськы активісты і позорователі дозераючи на роботу комісій.

Повніня: **В слідованю, перевірити ці є така можливість.**

Термін: **до 31. 12. 2010**

Одповідні: **председа СРР і Владимир Противняк – Комісія про списування жытельства**

10. На основі роботи комісій на 10. Світовім конгресі Русинів і в наступнім періоді до 11. СКР, будуть доповнены комісії о членів з каждой країны. СРР скличе поступно окремы засідання комісій, котры приймуть головны задачі на період до 11. СКР.

Повніня: **Дотепер засідали три комісії. Доповнити комісії о членів з каждой країны (пропонований член не мусить быти делегатом СКР, окрема председа) і наголосити таємникови СРР і-мэйлом.**

1. Школьска комісія – председа Ксенія Медеші (Сербія)
2. Комісія про культуру – Міломир Шайтош (Сербія)
3. Комісія про літературу і видавательство – Владимир Дудаш (Сербія)

• Учасникам засідання Світової ради Русинів у Хорватії приправили красний културный програм домашні школярі, котры ся учать русинський язык.

4. Комісія про духовну область – **о. Франтішек Крайняк** (Словакія)
5. Комісія про економічний розвой – **Мірослав Сіладі** (Сербія)
6. Історична комісія – **Валерій Падяк** (Україна)
7. Комісія про списовання жителства – **Владимір Противняк** (Словакія)

Термін: **10. 10. 2010**

Одповідны: **членове СРР і председове комісій**

11. В куртім часі вытворити сайт, оператор Юліус Фірцак, і дати знати вшыткым адресу. Юрій Фірцак, член СРР за Румунію, выголосив взяти фінанчны наклады на вытворіння і підтримованя сайту на себе, што СРР прияла.

Повніня: **Дотеперь несповнена задача. Юліус Фірцак мать розвинути активіту міджі членами СРР, становити пожадованы інформації з цілём доповнити і наслідно отворити централну интернетову сторінку СКР. О сповніню інформовати на найблизшій засіданю СРР – 20. 11. 2010.**

Термін: **до 10. 11. 2010**

Одповідный: **Юрій Фірцак і Юліус Фірцак**

12. По отворіню вебсайту робити коректорську роботу засыланих матеріалів з боку председы і таємника СРР. Термін: **бесперерывно до 5. місяця 2011**

Одповідны: **Дюра Папуґа і Владимир Противняк**

13. Вшыткы членове СРР із членських країн забезпечать пожадованы інформації, вытворять условия на підтримованя і фунґованя Центральной интернетовой сторінки СКР і будуть начас посылати інформації на знаму адресу.

Медіална рада в зложіню:

Дюра Папуґа, Юрій Фірцак, Мірослав Будінські, Владимир Противняк, Мартін Караш і членове СРР або нима повірены членове.

Термін: **рік 2010**

Одповідны: **в тексті**

15. Приправити зміны Штатуту СКР і новий штатут предложити делеґатам 11. СКР в Мадярьску на схваління.

Повніня: **В слідованю. Таємник СРР предложив на засіданю СРР в Криніці пропозицію Штатуту СКР із змінами членам, котры ся к нёму будуть мочи высловити на засіданю СРР в Мукачові 20. 11. 2010. Пропозиції треба і-мейлом послати таємникови СРР до 30. 10. 2010.**

Термін: **в тексті і 2011**

Одповідны: **членове СРР і Владимир Противняк**

16. Докінчіти переданя функції і фінанчно-учтовної аґенды (учтовны документи) СКР за послідні два roky і писомну аґенду СРР і СКР за цілый період А. Зозуляком новому веджіню СРР, ей таємникови Владимірови Противнякови. Пан Зозуляк був двараз вызваний передати фінанчну і учтовну аґенду з тым,

же писомна аґенда є маєтком Світового конґресу Русинів а СРР стоїть на переданю аґенды новому веджіню СРР:

А) Фінанчой (покладнічна книга, выписы з банку, печатка), зучтованя выдаїв і приймів за остатній період, напр. зреалізованих проєктів за помочи дотації із МК СР, І. Міджінародого машкарного балу СКР у Пряшові і т. д. Б) Писомной аґенды новому веджіню СРР, котра потім буде передана до архіву.

Повніня: **Дотеперь без жаданого выслідку.**

СРР рішыла особно контактовати п. Зозуляка через теперішнёго таємника Владиміра Противняка і проїднати способ переданя за участи председы СРР.

Термін: **до 19. 11. 2010**

Одповідны: **А. Зозуляк і Владимир Противняк**

19. Глядати можности поданя жадостей на підпору проєктів СКР за каждую членську країну на рік 2010 із европських фондів і Вышеградського фонду, бо то є потрібне про далшу роботу СКР.

Повніня: **Выписаня окремых ґрантів у слідованю, проєкты ся приправують.**

Термін: **до 31. 10. 2010**

Одповідны: **председа СРР, членове СРР і Комісія про економічний розвой**

Резолюція 22:

Дізнати ся через народны штатістичны уряды і послати і-мейлом таємникови СРР датумы, коли буде в окремых країнах списованя людей.

Повніня: **Узнєсіння несповнене в терміні. Послати овірену інформацію таємникови СРР п. Противнякови о:**

– **терміні зачатя списованя людей у своїй країні,**
– **тім ці на листах списованя будуть даны о русиньскій народности і русиньскім материньскім языку,**
– **приправлєваних змінах што ся тыкають списованя, котры треба рішати.**

Термін: **до 15. 9. 2010**

Одповідны: **членове СРР**

Резолюція 23:

Треба становити через зготовителя – де ся находить форма на выготовлїня одлятків карпатьского медвідя, Премії Александра Духновіча за русиньску літературу, уділёвану каждый рік.

Повніня: **В слідованю.**

Термін: **до 15. 9. 2010**

Одповідны: **председа СРР і Микола Бобинець**

Резолюція 24:

Проїднати уложіння архіву СКР з директорков Музею русиньской культуры в Пряшові і условия платны про Штатут архіву СКР схвалены Світовов радов Русинів. По їх акцептованю приступити к архівації.

Повніня: **Дотеперь непроїднано.**

Термін: **до 10. 9. 2010**

Одповідны: **таємник і председа СРР**

Резолюція 25:

Проїднати тоти Резолюцію СКР з видавателём Русина – обчанським здружінём Русин і Народны новинки в Пряшові і з шефредактором А. Зозуляком ся дагоднути на обяговій сполупраці при видавані часопису Русин як орґану Світового конгресу Русинів.

Повніня: **Дотеперь непроїднано.**

Термін: **до 20. 11. 2010**

Одповідны: **таёмник і председа СРР**

Резолюція 27:

Ословити писмом пана Стівена Чепу і проїднати з ним далше уділёваня Премії А. Духновіча, выготовлїня премії – сошкы карпатського медвідя, уділёваної каждорічно за русинську літературу.

Повніня: **В слїдованю.**

Термін: **до 20. 11. 2010**

Одповідный: **председа СРР**

Резолюція 28:

На основі прийатой концепції Школьсков комісіов про освіту на першім засіданю у Петровцях в Хорватії, роспослати пропозицію, доповнити членів за країны, котры не брали участь на засіданю і реалізовати конкретну кооперацію міджі школами.

Повніня: **В слїдованю.**

Термін: **15. 10. 2010 і безперерывно до 5. місяця 2011**

Одповідны: **членове СРР і Ксенія Медєші, председнічка Школьской комісії**

Резолюція 28:

Каждая членська країна (і асоціованы членове, СФРМ) довжны заплатити на рік 2010 членське по 100 €, выходяжачі зо Справы о плачіню членського СКР.

Термін: **до 15. 10. 2010**

Одповідны: **членове СРР**

Контролю повніня резолюцій записав:

Владимір Противняк, выконный таёмник СРР

Мґр. Гавриіл БЕСКИД, председа Русиньского культурно-освітнього общества А. Духновіча, Пряшів

ПАМ'ЯТЦІ ГУБЕРНАТОРА ПІДКАРПАТЬСКОЙ РУСИ ДР. АНТОНІЯ БЕСКИДА (1855 – 1933)

(К 125-річю од дня народжіня)

Од пана Людовіта Филипа, даколишнёго посланця Ужгородьской містьской рады (1990 – 1994), старшого научного сполуробітника Закарпатського краєзнавчого музею в Ужгороді, сьме дістали новинки ПОДКАРПАТСЬКИЙ РУСИН з 25. вересня 2010 року, ч. 37/609, в котрых на 13. сторінці была опублікована ёго статья під назвов: „ПАМ'ЯТИ ГУБЕРНАТОРА ПОДКАРПАТСКОЙ РУСИ“. Дуже нас порадовали і три фотографії, котры были зготовлены **18. септембра того року на Калварії – містьскім цінтерю в Ужгороді** з нагоды панахїды при гробі бывшего губернатора Підкарпатської Руси в роках 1923 – 1933 **Др. Антонія Бескида**. На фотографії можеме відіти активістів русиньского народного возроджіня в сучасній Закарпатській області України, міджі котрыма спознаєме Михайла Алмашія, председу культурологічного общества А. Духновіча в Ужгороді, визначного культурного діятеля, народного художника України Володимира Микиту, Людовіта Филипа, котрый в

• **Буста губернатора Підкарпатської Руси А. Бескида з 1926 року од акад. сохарькы О. Мондїч.**

руках тримле кадило. З прочитаной статії сьме ся дізнали, же по панахїді на ужгородській Калварії одбив ся і научный семінар о

жывоті і діятельстві бывшего губернатора Підкарпатської Руси Антонія Бескида. В статії опублікованій в споминаных новинках *Подкарпатський Русин* Людовіт Филип пише тото: „Єднов з визначных постав – особенностей в історії Подкарпатської Руси на зачатку 20-го стороча був Антоній Бескид – юриста, громадсько-політичний діятель, губернатор краю в роках 1923 – 1933. До той функції наступив по тяжкій режімі Еренфелда і народ жыючий на тогдышній Підкарпатській Руси, інтелігенція, до нёго вкладали великы надії. До певной міры они ся сповнили. Про Ужгородців і жытелїв тогдышней Підкарпатської Руси період влады А. Бескида визначный, бо за нёго ся зачало будованя єдної з імпазантных частей міста Ужгорода – ГАЛАГОВА, котрый був поділений на Малый і Великий. Іщі в році 1921 архітект Адолф Лібшнер розробив масштабный проект, в яким по першыраз був поужытый штїл модернізму і конштруктивізму. Про выбудованя новой части міс-

• Учасники поминального заходу за колишнім губернатором Підкарпатської Русі А. Бескидом на цвинтарі Калварія в Ужгороді 18. вересня 2010 (перший справа єдин з організаторів заходу Л. Филип).

та була виділена площа 60 000 м² і 150 млн. Кчс. Були побудовані будинки по сучасній набережній Незалежності, як і вулиці Александра Довженка. Між ними були побудовані і такі будови як Штабна безпеки, суду, Центральної пошти, Народної банкі, Рафанді і інші. За Антонія Бескида був ліквідований Малий Уж, який притікав до млина, була зрегульована ріка Уж, збудоване кіно „Ужгород“, ужгородська електростанція, завод на виробу маргарину, м'ясокомбінат, готель „Карпатія“ на сучасній ул. Мукачовській (перед переїздом), будинки двох культурно-освітніх інституцій – Народного руського дому А. Духновича, сполку „Просвіта“, було побудоване намісця Т. Г. Масаріка (сучасне намісця Шандора Петерфія). У містах і селах ся будували шпиталі, адміністративні будинки, нотарські і шандарські станції і інші.

Так ці інакше уж тогди не молодій особі (умер у віці 78 років) удало ся зробити багато хосенного про своїх краян. Зато собі Антоній Бескид залужить мати місце у нашій памяті, без огляду на його русофільські погляди. На жаль, він не дістав тільки чести, жебы бодай помертньо ся став Честным жителем краю, Ужгорода, жебы його мено несло дакот-

ра вулиця в Ужгороді, жебы на будинку, де жив був найшталована меморіальна табла. На щастя, не кождий має памятку коротку. Зато ся зышли 18. вересня 2010 з нагоди 125-ой річниці од народження Антонія Бескида активісти русинських організацій, жебы дати частку тій неординарній особистості в історії краю і Ужгорода. На містському цвинтарі Калварія, на гробі, де спочивають його нетлінні

остатки, была одправлена панакіда а пізніше ся одбыла наукова конференція...

Тільки з цінної статті, котра была заложена до архіву Русинського культурно-освітнього общества А. Духновича в Пряшові, а то і з той причіны, же Антоній Бескид, родак з вихідної часті сучасної Словакії, який ся народив у родині греко-католицького священика Григорія Бескида в Ганіювцях, Сабіновського окресу, був нелем меценатом на Підкарпатській Русі, але матеріально помагав і Русинам на вихідній Словенську. Напр. на купліня Руського дому в Пряшові подаровав 6 000 Кчс, подаровав грошы на збудованя Пам'ятника А. Духновичови в Пряшові, на Пам'ятник А. Добрянському в Михаловцях як і на інші культурно-освітні цілі Русинів. В архіві нашого общества є і єдна стаття з новинок „Карпатський Євроміст“ з 8. 2. 2003, автором котрої є Андрій Гойда. Свою статтю він написав опираючі ся на матеріали Общества А. Духновича в Ужгороді з року 1928. А. Гойда свою статтю назвав „Наш губернатор Др. А. Гр. Бескид“. З нагоди 70 років од смерті А. Бескида він пише: „Вшытко, што є споене з культурно-національним возродженієм карпаторусинського народу, є нерозлучно звязане з покровитель-

• Учасники поминального заходу за А. Бескидом поклонили ся памяті А. Бескида при його гробі, (перший справа Народный художник України В. Микита) а потім была з нагоди 125 років його народження наука конференція.

ством і помочов Др. А. Ґр. Бескида. Кідь ся організовало Общество А. Духновича, Др. А. Ґр. Бескид став ёго першым честным членом і ёго покровителём. Окрем того, в тяжких часах він дав фінанції, які допомогли обществу успішно розвивати свою роботу. В розлічних періодах губернатор подаровав обществу веце як 50 000 Кчс, не беручі до увагы тоты сумы, котры він подаровав окремым інституціям на реалізацію їх культурных зачатків. Неєден сільський театр і неєден хор суть завязаны щедро-му патріотови і меценашови родного краю. Він і при видаваню наших русиньских класіків нелем же помагав матеріално, але пробужовав к тому людей, котры бы

были способны вести тяжку правну роботу. Простый в кон-тактованю, приступный каждому наш губернатор слухав жалі о народных потребах, старав ся о свій народ, не думаючи на свою славу. Слава іде за ёго ділом". Тільки зо споминаных новинок з пера Андрія Гойды.

В нашім архіві маме і іншы документи – матеріали зо жывота Антонія Бескида. О нім ся мож дочітати в бібліографічній части по-слідніх русиньских енциклопедій „Енциклопедия Подкарпатской Руси” (проф. Иван Поп, Ужгород, 2001 р., „Encyklopedy of Rusyn History and Culture (П. Р. Маґочій і Иван Поп, Торонто, 2002 – 2005) і в інших історічных публікаціях. В

тім контексті інтересне є і оцініня словацького історіка Едуарда Ніжняньского і кол. в знамій книжці „Хто бив хто за першой ЧСР” (Едуард Ніжнянскі і кол., Братіслава, конзорціум Енциклопедія, 1991 р.).

За цінну статью, опубліковану в новинках „Подкарпатський Русин” веджіня Русиньского культурно-освітнього общества А. Духновича в Пряшові сердечно дякує пано-ви Людовітови Филипови як і активістам русиньских організацій в Ужгороді за ініціювання панахиды і научной конференції присвяченій Др. Антоніови Ґр. Бескидови, бывшому губернаторови Підкарпатской Руси в роках 1923 – 1933. ■

Мґр. Гавриіл БЕСКИД, Пряшів

Умер поет, історік літературы, прозаїк і публіциста

27. септембра 2010 єм дістав од пані Ірени Сочковой смутну новину о смерти ей мужа, котрый **тихо заснув 18. авґуста 2010 року по куртій хвороті у віці 88 років.**

Подля той справи розлучка з небіжчіком ся одбыла в середу, 26. авґуста т. р. в костолі Св. Якуба в Градку у Рокицан в Чеській републіці. О тім, де были похованы ёго тілесны остатки, не маєме точны інформації.

Про нас Русинів Словакії **Василь Сочка-Боржавин** був знамый як плодотворный поет, публіциста, історік літературы, педагоґ і активный русиньский діятель. Ай по одході на заслуженый одпочінок він дале продовжовав свою научну, літературну і общественну роботу на благо Русинів не лем свого краю, але і Русинів цілої Карпатской Руси.

Небіжчик ся народив у місті Берегово на Підкарпатю в родині учителя Андрія. Руську реалну гімназію закінчив у Хусті а в році 1940 учів ся на Філософічній факулті Будапештської універзیتی, але свої високошкольскы штудії закінчив на Ужгородській філософічній факулті в році 1950.

Першы свої стишкы публіковав уж в році 1940 в новинках *Русское слово*, *Карпаторусский голос*, *Slovenská jednota*, котры выходили в 40-ых роках в Будапешті. Василь Сочка робив у редакції новинок *Закарпать-*

ска правда, був бібліографом областной бібліотеки, учителём, ведучім кабінету Закарпатського інштитуту

і інде. Є автором таких книг, як *ГОРЫ И ДОЛЯ* (1943), *ВЕРХОВИНСЬКЫ НАПІВЫ* (1960), *БУДИТЕЛІ ПОДКАРПАТСЬКЫХ РУСИ-НОВ* (1995), *В ПОДБЕСКИДСЬКЫХ ДОЛИНАХ* (1996), *ЗАЗВОНИЛИ В СЕЛІ НА ВЕЧУРНЮ* (1999), *ІСТОРІЯ ОБЩЕСТВА АЛЕКСАНДРА ДУХОВИЧА* (2003), *ЛЮБИМЫЙ КРАЙ* (2006) а кінцём авґуста 2009 видав книжку під назвов: *ХОРАЛЫ ІЗ ЛЮБИМЫХ ДОЛИН*. Ту на 312 сторінках поміщены ёго російскоязычны новелы, есеї, споминкы і путёвы запискы з дорог по Чехії, Словакії, Росії, Литві і Молдавії. Про наших словацькых Русинів інтересны суть путёвы запискы зо споминками з дорог, котры небіжчика повели до близких ёго сердцю закутин Выходной Словакії, де сплять вічным сном нашы підбескидськы півці: Александер Духнович (1803 – 1865), Александер Павлович (1819 – 1900), Юлій Ставровський-Попрадов і інші визначны діятелі русиньской культуры.

В книжці споминать і на свою участь на научных семінарях в Пряшові в роках 2003 і 2004, котры єм організовав в тых роках в рамках Руського дому в Пряшові. Опубліковав і фотодокументацію з наших тогдышніх культурных акцій. Окрем того, до посліднєй своєї книжки включив

• **Знамый русиньский писатель В. Сочка-Боржавин, який одышов до вічності 18. авґуста 2010.**

небіжчик і цінні історично-літературні архівні матеріали. Треба додати, же В. Сочка-Боржавин був і автором фундаментально-документарної роботи: „*Коло колыскы патриотичного ренесанса*“, де пише о возроджіню русиньского руху в своїм краю, де був активним участником од 90. років 20 ст. аж до кінця свого земського жытя. Ёго поезія, прозаїчны матеріали і іншы творы, котры про Русинів охабив Василь Сочка-Боржавин, просякнуты ласков к русиньскому народу, тему беруть зо середовиска того народа і суть великим прикладом формованя народного самоусвідомління про вшыткы віковы категорії карпатыскых Русинів. Пробуджують в них історичну пам'ять і формують велику ласку к русиньскым корінням, обычаям і дідовизні.

Василь Сочка-Боржавин був великим патріотом і общественным діятелём, активным борцем за возроджіня русиньского народа, честным председом областного

выбору Общества Карпатыскых Русинів (1991 – 1992), був участником Світовых конгресів Русинів, честным председом Ужгородьского Общества А. Духновіча, членом і координатором Світової рады Русинів. На многих їх засіданях выступав з прословами вызываючіма захранити світове русинство і своїх русиньскых краян. Быв будителём карпатыскых Русинів нового періоду, наслідовав приклад своїх любимых будителів-попередників, ку котрым ся ставляв з великим решпектом і ласков.

З Василём Сочком-Боржавином росстають ся Русины Словакії, членове Русиньского культурно-освітнього общества А. Духновіча в Пряшові, членове Русиньской оброды Словакії, редакція Русина і Народных новинок, Музей русиньской культуры у Пряшові і низко скланяють свої головы перед ёго світлов памятков.

Вічная ёму пам'ять і блаженный покой! ■

Іван МАНАЙЛО, небогий посланець Цілодержавной меншыновой самосправы у Мадярську

Што нас, мадыарськых русинув, чекать в Евроунії?

Мы, мадыарська національна меншина русинув маєме тоту серенчу, ош уедно из нашов державов сьме вступили до Евроунії.

Довкола виділи сьме, як до сёго вступу готовилися вшыткі: и государственні орґаны, и політики, и бізнес, айбо и прості люде, котрі пережывають за свуй хліб насущный. Ушытка чиядь иде у новое Бытіє.

Ба што нас там чекать?

Кажуть, ош буде ліпше, як было досюдь...

До типирь нас, русинув, признавала и фінансово пуддержовала лем Мадярська держава, за што юй наше дякованя и чисть.

Дале кажуть, ош нич не поміняться. Ош вопрос меншин Евроунія лишає у парафії каждой державы поокреме. Може у тому є правда, бо меншины словакув, німцув, українцув и других у Мадярщині мавуть, кромі неї і свуй отчий край, свою матір, свою державу. Наша русиньска меншина за тысячу рокув своёго существования у центрі Европы нігда шуга їх не мала. Мы народ без своєї державы, айбо маєме свуй отчий дом – Карпаты. Наші предки, як могли, утверждали русинство, як національність, хотіли розбудити наш народ из „глубокого сна“. Сотні, тисячі

нас, русинув, стали знаменитыми у світі науки, культуры, айбо знамениті і наші вівчарі, лісорубы, садоводы, виноградарі, землеробы, строителі, умільці, а й много других чесных людий труда, а то не лем у Европі, айбо и у Сибіру, и у Америці, ай инде. И де бы мы не были, „род наш чесный не забудеде николи“.

Айбо вернуса до вопроса: Што нас чекать у Евроунії?

Есе нібы-нібы ділема: Евроунія, а у нуй русины, айно „наш народ единый, да живет свободный“, а жыти дале будеме у Евроунії...

Досі можеме похвалитися, ош про нашу меншину знавуть не лем у Мадярщині, айбо и за гатарами. Много обших дійств было за послідный час. Достаєме у сёму порозуміння и значительну матеріальну помуч.

Тогды што нам ищи треба?

Нараз кажу, што ми на душі...

Хотів бы-м, обы я, мої діти и онуки достали од Евроунії признаніє державной національности – русины.

Якоє основаніє сёму?

Я не історик, а художник, айбо типирь не фантазуву, коли кажу про то, што мы, русины, понад 1000 рокув є гражданами Европы.

Есе бы была здійснена воля предкув и нашего народа. Не біда, што

реалізоватися она може лем за роки, айбо готовити есе треба уже днись.

Но, а кто має придичное право ставити сись вопрос перед Евроуніов?

За нас то не зробить никто, лем мы русины.

Первым на розум приходит воля нашего народа, дале государственні и общественні орґанізації національной меншины русинув Мадярщины, дале Світова Рада русинув и дале, я увірений, што Папа Римський пуддержит ґреко-католицьку церков, котра обєдиняє русинув, пуддержит во имя торжества исторической справедливости.

Типирь хочу казати своє про програму мінімум.

Головное у нуй – се признаніє Евроуніов того, што русины є національна меншина Унії а не лем Мадярщины. Бо мы жыєме не лем у Мадярах, айбо и у Польщі, Чехії, Словакії, Хорватії, Словенії, Румунії, котрі суть членами Евроунії. А так русиньска меншина мала бы быти пудпорована нашов новов державов и духом, и хлібом насущным. На сёму кончаю писати про то, што бы мині хотілося...

Дале хочу поділитися из вами тым, ош як бы нам мож заявитися у Евро-

пі, ош мы є, кто мы є и які мы є нинї живущі русины.

Бо у Португалії, кажім, знавуть, кто такы шведы, мадяры і т. д., айбо може лем 100 їх граждан знає про русинув. И есе так є дись у половині стран Евроунії.

Дати про себе на знаня потребує первоочередного вниманія, обы знали про нашу исторію, про науку, культуру, жытя і быт. Дати знати про наших будителюв, душпастырюв, учителюв, про наших героюв у многовіковуй боротьбі за волю.

Треба публікації, показ ТВ фільмів про наше прошлое і днишньое. Маєме указати наше Богослуженіє, сокташі, пісні і танці. Маєме улаштовати концерты народных музык и профессиональных исполнителей, композиторов. Організувати встрічі из поетами, писателями, майстрами народного искусства, художниками.

Дати чисть Гімну, Прапору и Гербу русинув.

И многое другое. Напримір, нашу

кухню, стравы на Великдень, на Сятий вечур из колядниками.

За які гроші то все, звідаю я?

Примір. Для создания выставки русинських художников у Европі наша меншина у Ваці організувала оргкомітет, розробила условия и кошторис выставки и розослала інформацію про есе у посольства восьми країн, де живуть русины. Просьба была одна: возьміть на себе фінансірование выставки, за што каждый участник її подарує еден образ спонсорови. То выходит так, ош они нам – мы їм. Но есе окремый еден лем наш примір. Навірно є и другі варианты.

А так, Мадярська держава на наше широкое представление у Европі окремі гроші навряд ци дасть.

Гроші мадярських русинських меншин уже розділені на другі цілі. Лишаєся едно – пудготовити план, програму и кошторис на проведення кажімо Фестивалю русинув у одной из столиц бывшої Австро-Мадярщины.

Тот план подати органам власти Унії, Папі Римському, урядам Австрії и Мадярщины из просьбов помочи нам русинам достойно представитися світови.

Розробка такого плана мала бы быти на первый раз и на подальші роки у руках русинських общественных деятелюв Мадярщины и заграниці. Цілі таких планув на днись и на дале из помочов Господа Бога могли бы стати реалітов.

Но, айбо што из того, кидь тото збудеся? Кажуть так: „Пуд лежачий камінь вода не тече.“ То так. Айбо кидь зрушимо го – Европа дознаєся про нас много булше ги досі. Зрушимо другой, третій раз, може станеме русинськов меншинов на содержанії Евроунії.

Но а дале – Надія і Віра у торжество исторической справедливости.

Честовані мої братя и сестры! Дуже бы-м хотів знати, ци я не сам стою серед поля из своїми мыслями? ■

Др. Юрій ФІРЦАК, председа Културного союзу Русинів Румунії, посланець за Русинів у румуньскім парламенті

Заслужна робота на полі розвитку културты Русинів Румунії

Коротка екскурзія до новой історії Русинів Румунії

Минулось Русинів ся тратить в пропасти часу. На обясніня нашой історії треба вынакладати омного веце сил, як то роблять іншы народы. Наперек тому, столітя не дозволили впасти Русинам до забытя, вышмарити їх з історичного часу мімо европской і світової екзистенції.

Рік 1945 мав поставити точку за русинським бытём посередництвом розказів, які приходили здалека. Віділо ся, якбы наше бытя вхопив корч, якбы здеревяніло. По чотырех з половинов десятих років рік 1989 воскресив русинство в Середнє-Выходній Европі. Подобно то было і в Румунії. Нашы противники але не переставали стояти на протирусинських позиціях наперек тому, же румунський народ ся поставив суверенно честно за народностны меншыны такой по паді комуністичного режиму. Підтримує захованя народной ідентичности посередництвом розвоя материньского языка, културы і традицій каждой народностной меншыны,

як і посередництвом репрезентації в парламенті зо шпеціфічными законными выгодами.

Року 2000 був основаный Културный союз Русинів Румунії і був зареєстрованый як правный субъект. Ёго діятельство видно чім дале веце, окреме у звязи з успіхами у парламентных вольбах в роках 2000, 2004 і 2008. Русинське возроджіня ся може реалізувати вдяка културным акціям підпорованым урядом президента, владов і парламентом, основными інституціями фунгуючіма в рамках демократичной системы Румунії. Чім дале веце наших етнічных родаків усвідомлює собі свою русинську ідентичность, ей значіня про їх бытя. Їх участь на розлічных културных акціях, на цілковім ествованю нашого союзу ся стає бесспорным фактом, який підвышує престиж Русинів у многих сферах. Іщі раз підкреслюєме, же ніч з того бы ся не зреалізувало без великодушности румуньского народа, котрый посередництвом основных штатных інституцій підпорує розвой народной ідентиты мінорітных народностей.

Русины у Румунії суть в непрерывнім контактї з Русинами цілого світа. Року 2002, на засіданю Світової

рады Русинів у Криниць (Польща), наша організація ся стала асоційованим членом того органу. В наслідуючій році на Світовім конгресі Русинів у Пряшові (Словакія) наш союз був прийнятий за рядного члена а в році 2005 як рядний член взяв участь на наступнім конгресі в Криниць (Польща). Дістали сьме привілеґіє, а была то про нас честь і радість, же в році 2007 сьме в нашій країні, в Мараморош-Сіґеті, могли організувати 9. Світовий конгрес Русинів, котрий участны Русины високо оцінили. Сучасно каждая делеґація позитивно оцінила румунський приклад реалізації народної ідентити мінорітних народностей. Року 2009 делеґація нашого союзу взяла участь на 10. Світовім конгресі Русинів у Руськім Керестурі (Сербія) і в Петровцях (Хорватія).

Културный союз Русинів Румунії святкував 10. років своєї екзистенції

Делеґаты Русинів із областей Сучава, Мараморош, Арад, Алба, Гунедоара і Букурешт 3. – 5. септембра 2010 ся стрітили в місті Дева, жебы ославили десять років активної роботи своєї організації.

При тій нагоді **Михаїл Дронов** в мені Русинів Росії передав поздрав Русинам у Румунії. Окрем того, секретарь президента Румунії **Екштайн Петер Ковач** прочітав поздравне посолство од президента Румунії

Траяна Басескуа. З поздравным словом выступив і виконный секретарь Світової рады Русинів і председа Русиньской оброди на Словакії **Владимір Противняк**. Потім префект жупы Гунедоара, **Аттіла Дежі**, котрый є сучасно членом влади Румунії за Демократічний союз Мадярів, выступив із властным прословом, як і з поздравом од Одбору інтеретнічных односин влади Румунії. **Юліу Віклер**, європосланець, председа Демократічного союзу Мадярів у жупі Гунедоара, не міг взяти участь на ославах, но єго поздравне слово прочітав **Бурян Гергель**. Прослов посланця румуньского парламенту, ведучого групи посланців 18 меншынових народностей (окрем мадярьской) **Варужана Памбукчіана**, який таксамо не міг взяти участь на святі, був представлений на великій образовці на сцені Дому културы в Деві. Роботу нашого союзу оцінив і председа Світової рады Русинів і председа Руськой маткы в Сербії – **Дюра Папуґа**, який Ю. Фірцакови передав честный діплом, в яким стояло: „*Гратулюю Вашому Културному союзу Русинів Румунії к округлым роковинам і за заслугы передавам діплом єго председови і желям му, жебы продовжовав у неустанный роботі на хосен Русинів тым самым темпом і в будучности...*“

По офіціалній части наслідовав богатый културный програм, який указав красу фолклору, умения і културы Русинів Румунії. К юбілею був выданий і двойтомный

• Святкування 10-річного діяльства Културного союзу Русинів Румунії в місті Дева зачало Службов Божов, на який, окрем інших, взяли участь: (в першім ряді зліва) председа юбілующой організації Ю. Фірцак, виконный таємник Світової рады Русинів В. Противняк, председа СРР Д. Папуґа і председа Комісії СРР про літературу і видавательську роботу В. Дудаш.

Фотка: Ф. Гал

албум сугестивних фотографій із діяльності організації Русинів Румунії.

П. С.: К многым гратулантам ся припоюють і членове Словенської асоціації русиньских організа-

цій і колектів редакції *Русина* і *Народных новинок*. На многая і благая літ Вашій організації і Вашому председови!

• В богатім културнім програмі спомянутих ослав, окремі інших, выступила фолклорна група Червена ружа з русиньского села Быстра в жупі Мараморош, котра виштыкых порадовала домашніма русиньскыма народныма співанками.
Фотка. Ф. Гал

Русиньський вопрос – проблем малого народа

(Розговор з Андрієм Фатулом, Йосифом Гливком і Михаїлом Дроновом в релациї „Мы“, высыланій в московскім радію Ехо Москвы 11. августу 2010.)

Модераторка релациї: Нателла Болтянская

Н. Б.: На самый перед хотіла бы ем представить наших гостів: Андрій Васильєвіч Фатула, Русин, член Русиньского землячества (общества, сполку – позн. ред.) „Карпатская Русь“, кандидат юридичних наук. Йосиф Михайлович Гливко – Русин, председа Русиньского землячества „Карпатская Русь“. Михаїл Юрієвіч Дронов – русиніста, председа Клубу приятелів Карпатської Руси при Русиньскім землячестві „Карпатская Русь“.

Нашов днешнів темов є представить – а я докінця ани не знаю адекватно высловити таке словне спойня – малый народ. Также росповіджте о тім малім народі, затожє нашы жытелі знають хто то суть „русские“, знають хто то суть Українці, докінця знають хто то суть – респ. западен-

ці (найзападнішы Українці – позн. ред.). Хто суть то властно Русины?

А. Ф.: Русины – жытелі сучасной Закарпатської области, котра до року 1945 была інтегралнов частєв Чехословакїї з правами автономной републіки Підкарпатська Русь. Вообщє, Русины жыли тісячліття на теріторії Карпат в розлічных регіонах, но свою автономію мали уж за Мадярської републіки по роспадї Австро-Угорьска в році 1918. В децембрі того же року ся стали автономнов републіков в рамках Мадярська. На властне желаня і по Сен-Жерменьскім договорі ся стали частєв ЧСР, де жыли на автономній теріторії. Діло в тім, же тот вопрос ся рішав не так на Закарпатю, як в США.

Н. Б.: Чом?

А. Ф.: Бо там жыло коло 700 тісяч Русинів.

Н. Б.: Одкы ся там взяли?

А. Ф.: Одкы? Австро-угорська монархія, утиск, рабство... треба было даяк жыти. Многы одходили гет. Шыфы были переповнены Русинами. Они одходили двигати на высшу уровень Канаду, США. Мали там і свій Конгрес Русинів. Была така особность – Григорій Жатковіч, котрый ся пізніше став першым губернатором Підкарпатської Руси. Він розробив меморандум, в котрім пункт по пункті був росписаний програм підкарпатських Русинів. З тым меморандумом пішов за тогдышнім президентом США Вілсоном. Президент Вілсон підпорив план взнику автономной републіки Русинів, котра бы ся припоїла ку будь-котрому славянському народу – або к Чехам, або к Полякам, або к Україні. Но в тім часі властно ани України не было, была лем Велика Росія. Але був то час, кідь vznikала перша Чехословацька републіка. Но а першый президент той републіки якраз пришов до США.

Григорій Жатковіч выужыв тот момент і стрітив ся з ним. По тій стрічі президент першой ЧСР (Т. Г. Масарик – позн. ред.) був согласный і проголосив: „Мы приправлены Русинів Підкарпатської Руси прияти до нашого штату.“ Президент Вілсон тому думку підпорив і конгрес ей схвалив вежынов голосіів. Веце як 70 % Русинів, котры жыли в Канаді і США, ся зышли на своїм конгресі і тыж прияли рішіння, же ся треба припоїти к ЧСР. Так ся і стало: підкарпатскы Русины были припоены к Чехословакії.

Н. Б.: Покры єм добрі порозуміла, єден з Вас, конкретно Йосиф Михайлович Гливко ся народив в Чехословакії.

Й. Г.: Гей. В тім часі Підкарпатська Русь была частёв ЧСР.

Н. Б.: А Ваша особна самоідентифікація, коли і як ся зродила? На якім языку сьте дома говорили?

Й. Г.: Мы дома все бісідовали русиньскым языком.

Н. Б.: А який то є русиньскый язык? Высвітлійте, прошу.

Й. Г.: Є то наш народный язык.

Н. Б.: К якім групі языків він належить?

Й. Г.: К выходославянськым языкам.

М. Д.: Русиньскый язык – то є єден з выходославянських языків. Ёго особностёв є значне множество і староруськых архаїзмів. Но тыж є ту факт, же Русины тісяч років были жытелями іншых держав, в близшім сусідстві жыли зо западнымы Славянами, як і з Мадярами, Румунами, зато в їх языку мож найти много слов з языків своїх сусідів. Тот момент міцно одлишує русиньскы діалекты од їм близких українських діалектів. В сучасности ся у світі хоснують мінімально штири літературны штандарды русиньского языка про Русинів, котры жыють в розлічных державах. Дотеперь сьме говорили главно о Закарпатю, о Підкарпатській Руси, одкы походить переважна часть російських Русинів, но треба памятати, же Русины жыють і в других державах.

Н. Б.: Гей. Єдна з наших слухачок пише: „Русины жыють і на території Мадярії, Сербії, Румунії, Канады і так далше...“

М. Д.: Поздраваю тому пані.

Н. Б.: Она є Русинка.

М. Д.: Тішу ся. Мені ся видить, же все треба становити послідовность: або подля кількості людей, котры там жыють, або подля факту, ці Русины в тых державах суть автохтонныма, корінныма жытелями, або бісідуюме о історічно возникнувшій діаспорі, яков є наприклад діаспора, котра коло 260 років жыє в Сербії. Но, в принципі, наслідком історічного розвитку за діаспору мож раховати і діаспору Русинів у США і Канаді.

Кідь ся так задумаєме, – нажал, мы днес не диспонуєме точныма фактамы, но думам сі, же мож бісідовати о тім, же єднов з держав, де ся в сучасности родить така діаспора, котра ся часом стане історічною, то є наша Російска феде-

• **Председа Клубу приятелів Карпатської Руси в Москві М. Дронов, котрый є абсолвентом штудій русиньского языка і літературы на Пряшівській універзіті.**
Фотка: А. З.

рація. Затоже Закарпаття было частёв Советського союзу і в скutoчности найталантованішы кадры із Закарпатської области одходили в тім часі до центра своєї нової власти – до Російської федерації. І потенціалне цісло Русинів, котры дондес жыють в Російській федерації, може быти і много тіс-сяч.

Нажал, послідне списованя жытельства, котре ся одбыло скоро перед десятима роками, зафіксувало барз мало Русинів. Но днес хочеме вірити, же наслідком слободного процесу русиньского возроджіння многы Закарпатці, котры чують, же они не такы істы Українці, як в других областях, главно в сусідній Галичі, наісто ся запишуть Русинами.

Н. Б.: Може я не цалком порозуміла проблематіці Русинів, но хотіла бы-м спознати конкретны судьбы. Михайл, накілько єм порозуміла, вы ся учили бісідовати по російскы?

М. Д.: Самособов, так.

Н. Б.: Про двох моїх честованых гостів суть материньскыма тыж другы языки. Збачіла єм то подля їх акцента. Ці правда?

Й. Г.: Гей.

Н. Б.: Йосифе Михайловичу, я ся вже звідовала і вы мі одповіли, же сьте дома бісідовали по русиньскы. Дедукою, же Вы ся народили десь в 40-тых роках...

Й. Г.: Дакус скоріше – у тридцять семім.

Н. Б.: То значить, тісно перед войнов.

Й. Г.: Так, перед другов світовов войнов. В часі, коли Німецько обсадило Чехословакію і коли нас дали Мадярам, я уже був на світі. Также, жыючі на єднім місцю, я був раз жытелём ЧСР, потім Мадярії, наслідно України і Советського союзу.

Н. Б.: Андрію Василівичу, а Вы?

А. Ф.: Таксамо. Мій старшый брат ся народив в році 1938 в Чехословакії, другый брат – Николай ся народив в децембрі

1939 – а то уж в Мадярьску, но а я роджений у 1946-тім році, то значить, уж в советській Україні. Што тым хочу повісти? Споминам на слова свого отця. Моя баба мала призвіско Славянин і вшиткы были Русины – мама, отець, братове. Но а коли ем ся народив і дістав родный лист, отець пришов домів і повідать: „Слухайте, ту дашто не сидить. Нас было 5 – 6 Русинів, но а теперь мы вшиткы стали Українцями.“ Отець таким способом окоментовав ситуацію, котра настала, то значить, же отець Русин, мама Русинка, а мене нараз записали Українцем.

Н. Б.: Політика советської влади?

А. Ф.: Абсолютно. Было пряме наряджіння Нікіти Сергєєвіча Хрущова – вшиткых Русинів записати Українцями. Докінця ся ани не звідовали, выписовали родны листы, выдавали обчаньскы легітимації.

Н. Б.: А чом?

А. Ф.: Як чом? Жебы зліквідовати Русинів.

Н. Б.: А чом?

А. Ф.: Я думаю, жебы тым потвердили, же то є їх обывательство.

Й. Г.: Ту были і други цілі.

Н. Б.: А ваш погляд який?

Й. Г.: Територія, на якій жыть Русины, мать стратегічне положіння – она гранічить з чотырєма державами. Было выгодне, жебы на граніцях з тьма державами не было Русинів, бо не знати, што они будуть хотіти... Плановали їх докінця і выселити. Чув ем, же уж были приправлены і вагоны. Но Русины ніч планоного не робили. Тисячі, стовкы тисячі Русинів боївали як добровольници в Червеній армоді. І чехословацький корпус був організований в основнім з Русинів Підкарпатської Руси. Зато нас зохабили. Но збавили нас языка, домовины...

Н. Б.: Говорите, же дома сьте бісідовали по русиньскы...

Й. Г.: Доднесь бісідуєме.

А. Ф.: Приходиме домів і бісідуєме по своєму. Хочу повісти, же досправды в році 1944 в корпусі генерала Свободы – чехословацькым корпусі, была векшына Русинів. Тото вшитко є описане. В тім часі Хрущов був членом Політсовєта 4-го українського фронту. А кідь записовали... Наш Русин Іван Фабріці добрі памятають, што му ёго отець говорив. Приходили к воякам і звідовали ся: „Русин? Прямый розказ Хрущова – записати Українцем.“ А ЧРС не могла ніч зробити. Кінцем рока 1944 влада ЧСР была в Лондоні...

Н. Б.: Почекайте, кідь добрі розумлю, в процесі забрания Чехословації была іщі єдна невелика територія, котра была знічена. Правда?

А. Ф.: Абсолютно.

Н. Б.: Потім, кідь советьскы войска ослободили Европу од фашизму, тот територія была прикапчана к Советьскому союзу. Добрі єм порозуміла?

А. Ф.: Гей, так то было.

Н. Б.: І настала насилна асіміляція.

Й. Г.: Правильно.

А. Ф.: Паспорты не выдавали никому. Мы жыли по селах, нихто паспорты не дістав. Аж в октобрі 1964, кідь Хрущова одкликали із вшиткых постів, нам зачали выдавати паспорты. Чоловік без паспорта не міг нигде піти. Тоты люде были як рабы: робили і ніч не діставали.

Н. Б.: А як было написано в паспорті?

А. Ф.: Українці.

М. Д.: З вашим дозволінєм, хотів бы ем попозерати на описаны моїма колегами процеси з дакус інакшого угла. Діло в тім, же Русины як выходны Славяне ся бесспорноно ідентифіковали – їх малочисленна інтелігенція, справила то было

духовенство, декларовала свою приналежность ку конкретному пространству, котре днесь красно мож назвати як „русский мир.“

Приблизно в середині 19. стороча русиньска інтелігенція ся поважовала за Карпаторосів, а шырше – за руськых, т. є., які приналежать к великому руському народу. Тоты ідеї зачали ширити міджі шыроку масу, жебы люде собі поступно усвідомили, же їх домовинов не є лем якась маленька жупа в Угорьскім кралєвстві в рамках Австро-Угорьска, але ціла велика Русь, котра, як ся в тім часі говорило, од руського потока – то є приток Дуная на западі, аж по Владівосток, то значить, же од Карпат аж по Камчатку жыє єдиный руський народ. Но мы вшиткы знаєме, же проєкт великого руського народа внаслідку періпетій із зачатку 20. стороча, не був реалізований. Но а большевици ставили на український народный проєкт. Тым у великій мірі припомогли зміцніню української ідентити міджі шырокыма масами тогдышніх Малоросів, Хохлів і т. д., затоже ествовали розлічны назвы і самоназвы, но о тім не є днешня дебата.

Формално, з точки зору дореволюційной науки, Русины Мадярьского кралєвства і Галічской Лемковины ся тыж поважовали за Малоросів, хоць і спеціфічных. Но а з погляду української народної ідеї вшиткы бывшы етнографічны Малоросы і Русины, ці ся їм то любить, або ніт, ся мусять стати Українцями. Сталін ставив свій тромф на українство, зато і Русинам, у котрых хоць українська народна ідея была притомна у части інтелігенції, но не была росшырена міджі шырокыма масами, ся тыж зачала тоту приписовати українська ідентита.

Н. Б.: Вы принесли і даякы публікації. Будьте добры, вкажете нам, жебы їх могли відіти і позерателі, котры нас слідують через інтернет. Далшый мій вопрос: Якой конфесії суть Русины?

М. Д.: Русины суть православны і грекокатолици.

Н. Б.: Кідь сьте зачали говорити о русиньській інтелігенції, были выданы розлічны публікації, умелецькы творы... Заховали ся доднесь?

М. Д.: Самособов.

А. Ф.: Хочу кус поправити свого колегу. Мадярьско при списованю жытелів означовало Українців Малоросами, а Русинів Угороросами. Прото не мож говорити, же Русинів мож прирядити к Малоросам. Гей, є то мала народность, но де факто то є четвертый выходославянський народ позад Росіян, Білоросів і Українців. Но они были з цалком інакшых прічин Угороросами.

М. Д.: Андрію Василєвічу, перебачте. Я согласный з коментарєм, же часто і в текстах їх мож стрітити доведна – Угороросы і Малоросы. Ці ся нам то любить, або ніт, векшына дореволюційных научных работ з области лінгвістики і етнографії говорить о населіню угороруським і о Русинах угорьскых, як о конарику малоруського народа. Я ем наістоту прихыленцем етно-народной самобытности Русинів, но тото суть історічны факты, же як етнічний матеріал дакотры учены 19. стороча класіфіковали Русинів як Малоросів. Но тот факт абсолютно не значить, же вшиткы Малоросы ся мусять стати Українцями. Аналогічно, як кідь тоты самы публікації (з того періоду) вшиткых выходных Славян ідентифіковали як „русских“, но днесь маме штири выходославянськы народы – російський, український, білоруський і русиньський.

Н. Б.: Дістали сьме єден вопрос: „Ці бісідують гості реліції русиньскым языком? Бодай лем пару фраз, тіпу „Добрий вечур, важены позерателі...“

Й. Г.: То буде просте: „Добрий вечур“.

Н. Б.: Вопрос од Галины, котра пише о собі, же є Русинка: „Як рішають свої проблеми Русины, котры жыють в розлічных країнах?“

М. Д.: Барз добрі. В многих країнах Русины мають підпору держав, в котрых жыють. То значить, з державного розпочту ся виділяють фінанції на розлічны виданя в языках народностных меншын. В тім числі Русины, так, як і Українці, дістають фінанції на видаваня своїх новинок і часописів. Як приклад мож увести Словакію або Мадыарско, де выходять прекрасны русиньскы періодікы, як і неперіодічны виданя. З того ся можеме поучіти і мы – в Російській федерації.

Н. Б.: А кілько Русинів днесь жыє у світі?

М. Д.: Обще число людей русиньского походжіня, подля одгадів експертів, є коло єдного міліона і шістьсто тисіч. Но, нажал, выслідкы зо списованя жытельства суть значно одлишны.

Н. Б.: В першій части нашого програму сьме зачали єдну тему, котру сьме але не закінчили. Просила єм вас назвати мена найвызначнішых представителів русиньской інтелігенції.

М. Д.: Назву мена людей, які мають цалком або часті русиньске походжіня. За Русина мож раховати нашого Ігора Грабаря, дале посліднього представителя руськой заграничної церкви – недавно помершого владыку Лавра (Шкурлу), котрый був родом з Выходной Словакії. В принципі, Русином-Лемком був отець композитора Бортняньского. Етимологія родини Бортняньских – село Бортне (то є знаме село на Галичській Лемковині), котре днесь є частёв Польщі. Тото село дало много лемківских патріотів своему краю. Мено Енді Варгола ся традично рахує к Русинам, хоць я ся скептично позераю на тоту особность.

Н. Б.: Є ту вопрос од учителя з Канады: „Каждый народ проходит свою путь самоидентификации даяким способом – од культурного к політичному. Наприклад, у Поляків, Українців або і Чехів на самый перед было культурне возроджіня, аж потім наслідовали політичны цілі – самоидентифікація. Скорше, як ся появив ціль україньской державности, обявили ся Котляревский, Шевченко, Франко. Чом у Русинів є вшытко навспак – наперед політика, а потім культура, то значить то, што робить народ народом. Де є русиньска культура? Де суть русиньскы писателі? Окрем Духновіча, на котрого претендують і Українці?“

М. Д.: Наш важений слухач здакады зачув дзвін, но не знає точно, де він... Діло в тім, же і Духновіч мав оғромне множество своїх сучасників з рядів інтелігенції – писателів, публіцистів, котры в тім часі „обробляли“ карпаторуську ниву... Спеціально єм приніс публікації, передні сторінкы котрых можуть відіти тоты, хто нас теперь позерать через інтернет. Є то Антологія сучасной русиньской літературы і вообще антологія русиньских авторів розлічного періоду. Русиньска культура ся розвивала, розвивать ся, і хочу вірити, же ся буде розвивати. Є абсолютно тота іста ситуація, як і з другыма народами. З вопросу нашого позерателя видно, же тот пан чув у першій ряді о дакотрых політичных амбіціях части представителів русиньского руху, главно в роках 2007 – 2009, но вєдно з тым ся му, на єго шкоду, не дістало інформацій о культурных успіхах Русинів в розлічных країнах, де они жыють.

А. Ф.: Хочу доповнити, же з того, як позератель поставив вопрос, він чув лем о Духновічови... А і то не цілу правду. Духновіч нігда не мав нияке одношіня к Україні. Він умер в році 1869. Цілий свій жывот прожыє на Підкарпатській Руси, пізніше Пряшівській Руси. Быв членом угорьского парламен-

ту. Все заставав інтересы Русинів. Міджі іншым, на уровни з ним в тім періоді писав і Александер Павлович, Анатолій Кралицький, Юлій Ставровський, Іван Силвай, Євген Фенцик. Апропо, сын Євгена Фенцика Стефан ся став членом влады Підкарпатської Руси. Зато єм мушений повісти – то неправилне тверджіня односно Духновіча. Теперь бы-м хотів прочитати єден вірш А. Духновіча: „Я Русин был, єсмь, и буду, // Я родился Русином, // Честный мой род не забуду, // Останусь его сыном. // Русин был мой отец, матери, // Русская вся родина, // Русины сестры и братья, // И широка дружина; // Великий мой род, и славный, // Міру есть современный. // Духом и силою славный, // всим народам пріемный...“

Як можеме збачіти, всягда він пише о Русинах.

Й. Г.: Наісто сьте збачили, же писав по русиньскы...

М. Д.: Приятелі, хотів бы єм зазначити, же векшына авторів 19. стороча пробовала свої творы писати на російськім літературнім языку, або писали штандардом, котрый в собі містив рисы російського языку, містных діалектів і церковнославянського языку. Но в сучаснім русиньскім русі переважує тренд наворачаня к родній бісіді, родным діалектам.

Н. Б.: А кілько є тых діалектів?

М. Д.: Тяжко пораховати вшыткы діалекты. В принципі, языкова рознородность є у Русинів дость выразна, кідь взяти до увагы до увагы бачваньскых Русинів, котры жыють в Сербії, Лемків, выходне Закарпаття... самособов, одлишностей є много, но тото языкове богатство може образ о Русинах лем збогатити.

Н. Б.: Історія дала Русинам велику шансу, кідь в 40-ых роках двадцятото стороча короткый час єствовала держава Рутенія. Як ся позерате на тот факт? Тадь лем вдяка Німецьку, а не демократічным європейським країнам, Русины ся на куртый час чули самостатным народом.

А. Ф.: Тото фактично николи не было. Не было Рутенії. В 40-ых роках, точніше до 1939-го року Підкарпатська Русь была частёв ЧСР. І лем позад Мніховського пакту, коли Чехословакію розділили як ся їм хотіло, і главный атак був наміранный дале на выход – на Советський союз, і тогды была створена Карпатська Україна, котрой єдноднёвым, або скорше тройгодиновым, президентом ся став на імпульз Німецька Августин Волошин. Была зложена і влада на челі з Андрієм Бродієм, но за пару тыжднів Бродія забили і зясь на імпульз Німецька ся премьер-міністром стає Августин Волошин. А тот вшыткы вопросы ходить конзултовати з Посолством Німецька.

Знаме є і мено Георгія Геровського, доктора наук, котрый робив на Міністерстві заграничных діл в Санкт-Петербургу. Він зателефоновав міністрови ЧСР: „Як сьте могли не выбрати Андрія Бродія, кідь за нєго голосовала векшына людей, а за Августина Волошина, за єго українську партію голосовало лем коло 6 – 7%...“ А одповідь в телефоні была: „Што сьме могли робити, кідь Німецько на нас тискало?“

Н. Б.: А днесь єствує даяка форма автономії, або даяка структура на тій території, од котрой ся вшытко зачало?

А. Ф.: Она є. Суть сполоченьскы організації. І Рада Підкарпатської Руси, на челі котрой стоить отець Димітрій Сидор. Єдиным желанєм вшыткых є – быти Русинами.

Н. Б.: Теперь ся верну к желаню быти Русинами і к моменту, з якого ся вшытко зачало. Вернийме ся до року 1991. Што было в тім році?

А. Ф.: Першого децембра 1991 ся одбыло референдум.

Н. Б.: З яким цілём?

А. Ф.: Советський Союз ся роспав, vznikли новы, наступницькы державы і Русины такой настоліли тот вопрос. Зорганізовали референдум і 78% жытелів повіли своє „гей“

автономії, а вище 90% ся висловило за автономію в рамках України. Тадь Русини не ставлять вопрос, жебы хотіли мати свою державу або же хотять выступити з України. Нім, Русини так вопрос не ставили ани не ставлять. Они хотять быти частёе України, бо люблять Україну. То є предсі наш близкий славянський народ, то суть наши братя. Не є такого Русина, котрый бы не був фанушіком „Дінама“ (Київ) за „зборну“ України. Но Українці не розумлять, же русинський народ єствує і є узнатый в многих державах світа. Лем Україна ся од того одперать. Она не хоче Русинів узнати.

Н. Б.: Перебачте, панове, вы не пришли до нашего штудія „Ехо Москвы“ нагодно. Видить ся мі, же сі од того высылання шось обіцяете. Властно, сьте позерателів упозорнили на факт, же на території Росії тыж жыють Русини, не так? Также, што хочете од влады Росії, од людей?

А. Ф.: Мы вам хочеме повісти, же скоро буде списованя жытелів – в місяці октобрі. Барз бы сьме хотіли вызвати своїх краян – Закарпатців, котры в советьскім періоді путовали, так, як і я – „по комсомольской путёвке“. У 1964 році я припутовав до северной части Тюменской области, де єм робив. Не шкодую того, бо там досправды жыють люде з міцным характером, добры люде. Дістав єм там добру освіту і добры основы до далшого жывота. Жыв єм на многих містах – на севері Тюменской области, в Алтаю, на Камчатці. Там жыють стовкы наших людей. Вы розумите? Они не знають, же їх предкове были Русинами, зато же в советьскім періоді їх вшыткых записали Українцями. Нажаль, донесь Русинам не дають слово.

Н. Б.: Вопрос до Андрія: „Чом галічскы і волиньскы Русини ся не вертають к своїй тісячрічній назві, але як перед тым, і днесь ся рахують за Українців?“

А. Ф.: Так ся завдячують Австрійцям і Німцям за їх немале фінансованя... Они їх назвали – „окраїнами“. І од того vznikла назва Українці (окраїнці – географічно были на краю – на окраїні выходных Славян – позн. ред.). Так ся і многы стотожнили з тов назвов, і не хотять быти Русинами. Але не вшыткы. Кідь сі многы з тих людей сохранили свою історічну назву і хотять быти Русинами, чом їх называти Українцями?

М. Д.: Може і я доповню... Діло в тім, же досправды опоненты сучасной русиньской ідентичности часто говорять, же Русини – то є стара самоназва Українців і же Русини і Українці – то суть синонімы, і праві зато сучасны Русини мають быти Українцями. Но, пардон, в тім одношіню ся забывають, же Русини – в обцім то єден з найстарших выходославянських етнонімів. Русинами называли себе і предкове сучасных Білорусів. Зо словом Русин в одношіню к Білорусам єм ся стрітив іщі в матеріалах з 19. стороча. Або, наприклад, Афанасій Нікітін „Хождение за три моря“ – то є великоруський памятник. А він тыж говорить о Русинах. Вшыткы великоруськы приповідкы.

Н. Б.: Михаил, а як вы пришли к Русинам? Ваша путь, видить ся, дакус комплікованіша, як у ваших приятелів...

М. Д.: Мате правду. Діло в тім, же я сам подля народности Росіян, но од дітинства єм ся інтересовав українсько-білоруськов тематиков, зато же єдна моя бабка з Далекого Выходу – Лукерья Архиповна Сімоненко ся народила в родині Українця і Білорускы. Она мі, як малому хлопцёви, розповідала о тых языковых і етнографічных розділах, котры были в їх родині. Якраз зато єм ся уж од дітинства зачав інтересовати выходными Славянами. Кідь єм мав 15 років – добрі єм сі тот день запам'ятав, дістала ся мі до рук енциклопедія

Брокгауза и Ефрона. В ній єм ся дізнав о Угорьській Русі, о Галічі, о общоруськім, русофільскім руху в Галічі в 19. ст. Тота тема мене, тогды советьску дітину, барз заінтересовала, зато же она з'єдінять наше, родне, то значить, выходославянське, а з другого боку, в многих одношінях Русини – то было про мене як дітину чудесне загранича. Фактом є, же многы советьскы діти ся інтересовали о загранича.

Н. Б.: Йосифе Михайловичу, вы ся хотіли припоїти к нам.

Й. Г.: Гей, хотів. У році 1945 вшыткых Русинів насилно переменовали на Українців. Кідь єсь хотів быти Русиниом – наслідовав трест. І з роботы выганяли, і до арешту саджали, просто робили што ся їм захотіло. Народ був перестрашений. Знаме, а я тогды був уж векший і памятам, же были і репресії. Памятам, як у році 1947 было велике сухо. О Сталінові тогды говорили з великов петов – же він є Бог. Єден чоловік зареаговав: „Кідь є Сталін Бог, няй дасть доджу.“ Хтось то наголосив і нараз чоловік счезнув. Знали сьме такы припады, зато сьме ся бояли. Доднесь ся люде не збавили страху. Докінця і в таких припадах, кідь они жыють в Росії, а їх фамелія на Закарпатю, боять ся, жебы їх зато не пронаслідовали. Было то і за Юценка. Дасть Бог, уж є новий президент, може не буде робити хыбы своїх предходців.

М. Д.: Хочеме тому вірити.

Й. Г.: І тому, же поможе Русинам стати ся Русинами.

М. Д.: Но повім, же дотепер іщі все не є офіціально заставлене прослідюваня духовного лідра Русинів – отця Димітрія Сидора.

Н. Б.: Повідajte дашто о тім...

М. Д.: Діло в тім, же протоєрей Україньской православной церкви Московского патриархату, настоятель кафедрального собора православного в місті Ужгород – отець Д. Сидор был обвиненный зо сепаратизму.

Н. Б.: Коли то было?

М. Д.: Видить ся мі, кінцём минулого року был зачатый тот процес...

Н. Б.: Рахусте тот процес політично мотивованым?

М. Д.: Ясно. А зініціювали го перед двома роками.

А. Ф.: Бесспорно. Я ся з ним стрітив. Він мі повів: „Мене все водять по судах і бісідують мі лем єдно – одверний ся од своего етносу і народности Русин, повідж, же єсь Українець, і мы такой діло заставиме...“ Но як ся має одперти, кідь єго предкове были Русини?

Н. Б.: Предпокладам, же наісто тоты, котры выкликали тото пронаслідюваня, в кождім припаді на суді выповідали дашто інакше. Добрі, но а теперь што? Розумлю, товариш Сталін не знав, што робити з Русинами і поробив з них Українців.

А. Ф.: Думаю, же новий президент порозумить. Є то розумный чоловік. Думаю сі, же вшытко ся на добре оберне. Хочу повісти дашто о Русинах. Іщі в році 1801 Григорій Таркович, священник, доктор богословія писав, же „...якраз Карпаты суть істым отцём і матірём вшыткых Славян, но діти ся розышли по цілім світі і не хотять ся ку тому признавати.“ І днесь многы тоты же Українці, котрых краєне жыють в других державах, знають, же суть Русини, но боять ся к тому признати.

Н. Б.: А што Київська Русь, котра ся поважає за колыску вшыткого, што лем може быти...

Й. Г.: Русь была намного пізніше хрещена, Русини тогды уж жили на Закарпатю.

А. Ф.: Повім вам іщі єдно. Закарпатя підтримовали і великы російскы історіци – Карамзін і Ключевский. Ключевский вообще аналізував вопросы vzniku славянских племен. Він пи-

сав: „Карпаты были общеславянским гнездом, из которого в последствии славяне разошлись в разные стороны“, в тім одношійню і до Київской Руси, затоже пришли Гуны. А де Гуны пришли, там ніч не зістало, люде втікали де лем могли – до Галічі, до Київской Руси. Просто, мы не знаме правдиву історію. Недавно ем зачав вникати до той проблематики. На тій території зістало лем єдно племя – Русины, замкнуты в горах, многы ту зістали дондесь...

Н. Б.: Повідajte, прошу, в сучасности кідь проходить списованя людей на Україні – не є проблем записати ся і ідентифікувати ся Русини?

А. Ф.: Є. Недавно, перед трёма тыжднями ем ся вернув зо Закарпатя, де ем ся стрітив з приятелями і бісідовали сьме о тім. Єдна з сполубісідників была членков комісії, котра мать на старости списованя жительство. Як было списованя, многых ся ани не просили, якої суть народности, лем такы факты, як мено, призви́ско, штатна принадлежность, де ся народили... І автоматічно записали „Українець“. А тоты, котры ся звідовали на народность і стояли на своїм, тых записали Русинами. Є то добрі, же Областна рада Закарпатской области збачіла, же бухать на глухы двері... Кілько было писем, кількораз ся Русины обертали на владу України... А учены говорят: „Подля нас, то є субетнос України“. А може то Українці суть субетносом Русинів? Н. Б.: Є така традиція, же многы народы, котры суть розпорошены по світі, мають свої організації – конгреси, землячества... Што можете повісти о аналогічній структурі в русиньскім контексті?

Й. Г.: По світі всяды суть Русины. У владах розлічных країн суть і Русины...

Н. Б.: Перебачте, Йосифе Михайловичу, пришов вопрос од позерателя з Братіславы, видить ся, же є священником, котрый пише же в ёго парохії є дость Русинів, мають свої виданя і вшытко є в шорі...

Й. Г.: То є добрі і правильно. В Росії сьме тыж мусили боєвати за узнаня Русинів, бо Росія тыж довго не узнавала Русинів як народность. Но при посліднім списованю така можность была. Мы зачали глядати Русинів, зорганізовали сьме Русиньске землячество, в котрім ем теперь підредседа. Нашли сьме много добрых Русинів, котры жыють в Москві, в Московській области. Шырше сьме не могли розвинути свої активіты – ани фізично, ани фінанчно. Нашли сьме ту много священників: Матвей Грищак, настоятель храму Успенія у Вешняках, отець Чутвей – настоятель храму Октябрьского поля, Стефан Пристая – наш духовный покровитель із храму Успенія в Троиці-Лыково, отець Ізай – храм Чертаново, отець Реценець – Елоховский собор, померший Михаїл Форковець – ёго сынове роблять в Ново-Косину...

Н. Б.: Суть конфесіональны шпеціфічності, котры бы одлишовали русиньске віросповіданя од православной релігії?

Й. Г.: Нім.

М. Д.: Може суть дакотры обрядовы елементы, котры суть призначны лем про Закарпатя.

А. Ф.: Попозерайте: 1848 рік, война в Австрії. Імператор Австро-Угорьска ся обернув на свого приятеля – царя Росії з просьбов помочі. Самособов, руська армада, приближно пів міліона вояків, пришла на поміч. Коли они на конях проходили

через Польщу, проходили і через Підкарпатську Русь і ту ся несподівали. Они писали: „Зашли сьме до церкви і говорили сьме з народом. Яке было наше несподіваня – мы їх порозуміли, і они порозуміли нас. І богослужіння проходило на такім же старославянськім языку, як у нас...“

Н. Б.: Высвітлійте, прошу. Кідь сьме ведно бісідовали перед высиланєм, спомянули сьте, же ваша фамелія розпорошена по світі... Спомянули сьте Камчатку і другы місця. Є то выслідок природной міграції в періоді советьской влады? А што ваша фамелія в Канаді, як то проходило?

А. Ф.: Наша родина мала все позітивне одношіня к Росії. І так мы – трёме братове робили і жыли в Росії. Мій старшый брат цілый жылот прожив на севері Тюменской области і на Камчатці. Там была тыж організація Русинів, котра мала 138 членів. Нажаль, він уж не є міджі живыма, но куртый історичный нарис Підкарпатской Руси, котрый він написав, ем присвятив ёму і вшыткым Русинам, котры уж днесь не суть міджі нами.

Н. Б.: Єдна з наших позерателёк – пані Надєжда – нам пише, же в журналі „Гео“ ч. 4/2008 ся тыж дочітала о Русинах. Авторем статі є Петр Вайль.

М. Д.: Гей, была така публікація.

А. Ф.: Мы вшыткы ся розпорошыли: я на Сібір, де ем ся оженив зо сібірняков Людмілов, мій старшый брат взяв жену з Рязані, молодша сестра Лена ся оддала за саратовского парібка...

Н. Б.: То значить, асімілювали ся.

Й. Г.: Хочу к тому доповнити... Діло в тім, же коли ся Закарпатя припоїло, зачали Русинам кривдити, не давали їм, наприклад, роботу. Промысел пересунули до Львова, до Івано-Франківска і т. д. Роботы не было. А за граніцю Советьского союзу тогды не пуцали. Люде зачали одходити до Росії. Тадь на зачатку 50-ых років признали, же безробіття єстеує лем в Закарпатській области. Праві зато многы одышли до Росії, дакотры і далє на Україну... но векшына до Росії, де організовали колгоспы і так далє...

Н. Б.: Вы говорили о можности записати себе Русиниом при списованю жительство в Росії. Буде то стачіти, з вашого погляду, на самоідентифікацію? Послали нам вопрос: „Чом Русины не суть в Раді федерації?“ Я ся усміхав, а вы мі на мій усміх одповіли: „Мы бы хотіли...“

А. Ф.: Діло в тім, же послідне списованя жительство зареґистровало лем 98 Русинів. Але нас є намного вецє. А кібы было вецє як сто, мали бы сьме право на канцеларію, на дажку матеріалну поміч од державы – на выдаваня періодичной пресы, своїх книг...

М. Д.: Тым вецє, же ідентіта ся зачінає од самоназвы. Кідь люде одкрыто повідять – мы Русины, з того признаня ся може зачати і процес наворачаня к родній културі. Тадь мы знаме, же в часах советьской влады этнонім Русин быв заміненый словом Закарпатець. Віділо бы ся, же то географічний термін, но фактічно люде в тот термін вкладали етнічне значіння.

Н. Б.: На жаль, наш час минув. Дякую моїм гостям. Желам їм успіхів на їх пути в самоідентифікачнім процесі, на котру, кідь єм добрі порозуміла, наступили уж перед многыма роками і жертвовали їй много своїх сил.

(Переклад і корекції: К. КОПОРОВА.) ■

КУЛЬТУРНО-ХРИСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС выдавать Русин і Народны новинки. Реалізоване з фінанчнов помочов Міністерства културы СР – програм Култура народностных меншын 2010. Адреса редакції: **Rusín, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR.** Телефон: **0905 470 884.** Шефредактор: **Мґр. Александер Зозуляк,** редакторка: **ПґДр. Кветослава Копорова,** языкова редакторка: **доц. ПґДр. Анна Плїшкова,** ПґД. Реґістрачны цісла: **EV 328/08, МІС 49 589.** Адреса на интернеті: **www.rusynacademy.sk,** e-mail: **rusyn@stonline.sk.** Выдане в октобрі 2010 р.

• На вступній рецепції 1. Міжнародної літньої школи русинського языка і культури на Пряшівській університеті 14. 6. 2010 учасники, окрем іншого, завітало юбіляючому лектору історії В. Падякови з Ужгорода (четвертий зліва). На фотці: директорка Інституту русинського языка і культури ПУ і лекторка русинського языка А. Плїшкова, друга лекторка русинського языка К. Копорова і лектор історії П. Р. Магочій. Юбілантови нарешті заспївали Многая лїт А. Порахова (в центрі) і вшиткы притомны в допроводі гри на акордеоні Й. Пірога. Фотка: А. З.

• Абсолвентка Studium Carpato-Ruthenorum 2010 Емі Білчек-Мецендорф (перша зліва) 2. юла 2010 переберать цертіфікат о скінчїню 1. річника Міжнародної літньої школи русинського языка і культури з рук проректоркы про заграничны односины Пряшівської університету у Пряшові І. Ковалчіковой за асистенції авторкы проєкту літньої школы А. Быховой (перша справа) і членкы організачного штабу акції А. Ветошевой. Фотка: А. З.

- Православна церьков св. Архангела Михаїла в Руськім Потоці (окрес Снина) із половини 18. стороча, в якій є з тых часів орігінальний іконостас і де была Служба Божа за нашов помершов колеґинёв – М. Мальцовсков.

Фотка: А. З.

